

Een wolf in schaapskleren?

De Shoah en Israël in de Belgisch-Joodse pers (1965-1980)¹

GEERT CASTRYCK

Licentiaat in de geschiedenis
Student Oosterse talen en culturen

---

1. INLEIDING

Joden over heel de wereld besteden heel veel aandacht aan Israël en Joden over heel de wereld besteden heel veel aandacht aan de Shoah en het antisemitisme.² Dat hoeft niemand te verbazen, het zijn tenslotte de twee belangrijkste elementen uit de laatste eeuwen Joodse geschiedenis.

Wanneer echter beide thema's met elkaar vermengd raken, en de Shoah wordt aangewend in apologieën van een Israëlisch, politiek beleid, dan is er wel reden om de wenkbrauwen te fronsen. Waarom zou er immers enig verband bestaan tussen de apocalyptische catastrofe, die het Joodse volk amper enkele decennia geleden overkomen is, en de politieke situatie in het Midden-Oosten van vandaag?

Nochtans zijn er voldoende voorbeelden te vinden, waarin beide thema's wel degelijk met elkaar vermengd worden. Sommige van die voorbeelden worden zelfs door officiële Israëlische instanties de wereld ingestuurd, zoals uitvoerig werd aangetoond door Tom Segev in *The seventh million: the Israelis and the holocaust* (1993), en zoals onlangs nog eens bleek uit de scherpe uitval van de toenmalige Israëlische premier, Netanyahu, naar aanleiding van een verklaring van de Europese Unie over de erkenning van een Palestijnse staat.³

Wat ik tot hier geschreven heb, valt niet te loochenen, maar is op zich ook (quasi-)nietszeggend. Het is inderdaad een feit dat de Shoah in het Arabisch-

---

¹. Dit artikel is gebaseerd op het hoofdstuk *De Shoah en Israël in de Belgisch-Joodse pers* uit de licentiaatsverhandeling CASTRYCK Geert. *Ha-Tiqvah. De houding van de Joodse pers in België tegenover de staat Israël, 1965-1980*. Gent, RUG – Vakgroep Nieuwste Geschiedenis, 1996-'97, pp. 153-166. (o.l.v. Prof. Dr. R. Van Eenoo).

². Wij maken het onderscheid tussen Jood(s), met hoofdletter, als adjectief of substantief voor leden van het Joodse volk, en jood(s), met kleine letter, als adjectief of substantief voor belijders van de joodse godsdienst. Een grondige argumentatie voor dit onderscheid is te vinden in de licentiaatsverhandeling, waarop dit artikel gebaseerd is (CASTRYCK G., 1997, 13-14).

³. Zie onder meer: "Netanyahu valt scherp uit naar EU wegens Palestijnse staat." in: *De Standaard*, zaterdag 27 en zondag 28 maart 1999.

Israëlsch conflict wordt aangewend als propagandawapen, maar het is evenzeer een feit dat dat Arabisch-Israëlsch conflict, op enkele gewapende uitbarstingen na, op het propagandafront werd en wordt uitgevochten, en dat alle partijen in die propaganda-oorlog geen enkel argument onbenut laten. "Zoals in alle propaganda-oorlogen beweren beide partijen de waarheid in pacht te hebben en zijn de feiten van de enen de mythen van de anderen." (Van den Berghe, 1990², 77)

Veel meer kan over de Shoah als propagandawapen niet gezegd worden, zonder ook zelf in het propagandistische kluwen verstrikt te raken. Zodra men immers over propagandawapens polemiseert, verdwijnen alle waarheden in contradicties, en blijven alleen nog woorden over. Woorden van blinde haat, woorden van onvoorwaardelijke steun en woorden van naakte feitelijkheid staan elk met hun eigen waarheid tegenover elkaar en achter *élke* waarheid schuilt propaganda. Wie aan deze werkelijkheid veralgemenende conclusies vastknoopt, wie in deze materie beweert de waarheid in pacht te hebben, bezondigt zich ipso facto zelf aan propaganda. In het midden gelaten of je dan aanstichter of slachtoffer van een propagandistische retoriek bent, word je willens nillens zelf 'partij' in het conflict.

In het veelgebruikte geschiedenishandboek *Tijdspiegel 6* lezen we zo'n veralgemening:

"De joden kunnen niet blijven teren op hun imago van slachtoffer uit de tweede Wereldoorlog." (Vandepitte, 1990, 305)

Jaarlijks wordt deze conclusie bij de behandeling van het Arabisch-Israëlsch conflict aan vele duizenden Vlaamse jongeren voorgeschoteld, en – of er een verband is, weet ik niet – ook in gesprekken met mensen van alle leeftijden, ben ik al meermaals op deze overtuiging gebotst.

Zelfs als deze bewering inhoudelijk klopt, wat ik betwijfel, vraag ik me bezorgd af, of dergelijke veralgemening wel verantwoord is. Deze uitspraak veralgemeent immers sowieso, want het zijn nooit *dé* Joden, die teren op dit imago. Er bestaan wel degelijk Joden die de Shoah aanwenden, om bepaalde Israëlsche beleidsdaden te verantwoorden, maar er is geen enkele reden om aan te nemen, dat alleen Joden van dit propagandawapen gebruik zouden maken, en het is alleszins niet verantwoord dit te veralgemenen tot *dé* Joden, *alle* Joden dus. Bovendien ben ik er niet eens van overtuigd, dat het Joodse "imago van slachtoffer uit de Tweede Wereldoorlog" überhaupt bestaat. Dat het Joodse volk één van de grootste slachtoffer uit de Tweede Wereldoorlog is, staat buiten alle discussie, maar dit betekent nog niet automatisch, dat ze ook het imago van slachtoffer hebben, laat staan dat ze erop zouden kunnen teren. Ook het gebruik van het woord "blijven" is trouwens zeer suggestief, want het insinueert dat *dé* Joden al heel lang – misschien zelfs al vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog – op dat vermeende imago teren, en dus

dat het imago ook al zo lang moet bestaan. Ook dat is een onverantwoorde veralgemening, die zonder grondige argumentatie niet zomaar de wereld zou mogen worden ingestuurd.

Hoeveel Vlaamse jongeren zullen echter de rest van hun leven kritiekloos aanvaarden, wat het geschiedenisboek hen verteld heeft? Hoeveel Vlamingen zullen ooit nog een genuanceerdere visie op het Arabisch-Israëliisch conflict onder ogen krijgen?

Er moet niet van dit artikel verwacht worden, dat het bij de grote massa te-gengewicht zal kunnen bieden aan het genoemde geschiedenisboek, en zelfs al zou het bereik van dit tijdschrift even groot zijn als dat van *Tijdspiegel* 6, dan zou ik er ongetwijfeld nog niet in slagen mensen van hardnekkige vooroordelen te doen afstappen. Toch zal ik niet nalaten de bovenstaande veralgemening in vraag te stellen, en misschien - hoop doet leven - kan ik via de lezers van dit tijdschrift onrechtstreeks toch nog de Vlaamse of zelfs Belgische houding tegenover *dé* Joden in positieve zin beïnvloeden.

In dit artikel wil ik vooral de bewering, als zouden *dé* Joden *blijven* teren op hun *imago* van slachtoffer uit de Tweede Wereldoorlog, weerleggen, door alvast voor wat de *Belgische* Joden betreft, aan te tonen dat deze veralgemening niet op gaat. Daartoe zal ik onderzoeken *in welke mate* de Belgische Joden in hun eigen persorganen aandacht besteden aan Israël en de Shoah, en hoe die aandachtspunten zich onderling verhouden. Dit onderzoek spitst zich toe op de periode 1965-1980 en wel om drie redenen. Ten eerste komen alle facetten van het Arabisch-Israëliisch conflict in die vijftien jaar aan bod, ten tweede is het lang genoeg geleden om het gebruik van het woord 'blijven' te kunnen evalueren, en ten derde waren de persorganen binnen de Belgisch-Joodse gemeenschap toen al voldoende hersteld van de ravage van de Tweede Wereldoorlog, om een grondig onderzoek mogelijk te maken.

Dit onderzoek zal voornamelijk kwantitatief verlopen, maar daarnaast zal ik voortdurend oog hebben voor het al dan niet propagandistisch gebruik van de Shoah in de Belgisch-Joodse perscommentaren over het Arabisch-Israëliisch conflict. Deze tweede, kwalitatieve invalshoek zal trouwens niet zozeer tot concrete besluiten leiden, maar wil veeleer een algemeen kader schetsen, waarbinnen de kwantitatieve analyse kan gesitueerd worden, enerzijds, en wil pistes tot verder onderzoek aanwijzen anderzijds.

De structuur van dit artikel biedt achtereenvolgens de vraagstelling, een korte voorstelling van de Joodse gemeenschap in België, de selectie en de presentatie van de bronnen, de werkwijze bij het onderzoek, enkele bedenkingen bij het propagandistische gebruik van de Shoah, een kwalitatieve blik op de plaats die de Shoah inneemt in de verslaggeving over het Arabisch-Israëliisch conflict, en tenslotte de cijfermatige benadering van de aandachtsverhouding tussen de Shoah en het Arabisch-Israëliisch conflict.

2. VRAAGSTELLING

Voor de periode 1965-1980 zal ik aan de hand van de Joodse pers in België zowel de rol van de Shoah in de berichtgeving over het Arabisch-Israëliësch conflict, als de Shoah en Israël als onafhankelijke aandachtspunten onderzoeken. Het eerste gedeelte zal beschrijvend, beschouwend en enigszins provocerend gebeuren, en heeft vooral tot doel een aantal zaken in vraag te stellen en aanzetten te geven tot verder onderzoek. Het tweede en belangrijkste gedeelte zal op kwantitatieve basis de relatieve aandacht voor de Shoah afzetten tegen de relatieve aandacht voor het Arabisch-Israëliësch conflict in de onderzochte Belgisch-Joodse persorganen.

Bovenop het beschrijvende karakter van dit onderzoek, stel ik ook twee bijkomende vragen aan deze cijfers. Ten eerste ga ik na of de berichtgeving over de Shoah zelf op enigerlei wijze in functie van het Arabisch-Israëliësch conflict staat, en ten tweede zal ik onderzoeken of de beeldvorming rond de Shoah systematisch gestuurd wordt, zodat er ook maar sprake kan zijn van een slachtofferstatus, waarop geteerd zou kunnen worden. Het is immers niet voldoende slachtoffer te zijn, om op een slachtofferimago te kunnen teren, en dat imago kan alleen ontstaan, als en nadat het gevormd is. Dat dit beeld niet sowieso aanwezig is, blijkt maar al te goed uit de impact en de schokgolf die de Amerikaanse televisiefilm *Holocaust* helemaal op het einde van de jaren '70 nog teweeg bracht. "*Fast schien es, als ob die Masse der Zuschauer zum ersten Mal mit dem ganzen Ausmaß der Vernichtungsmaßnahmen des Nationalsozialismus konfrontiert wurde.*" (Scheffler, 1979, 570)

Opdat de Shoah een slachtofferimago zou kunnen opwekken, zou een volgehouden beeldvorming nodig zijn, die in tijden van Arabisch-Israëliësch crisis ten volle geëxploiteerd kan worden. Met andere woorden, als systematisch geteerd zou worden op de Shoah, dan zouden de aandacht voor of de verwijzingen naar de Shoah moeten stijgen in tijden van crisis, om juist dan het imago van slachtoffer te kunnen benutten. Als *de joden* – dus ook de Belgische Joden – inderdaad *blijven teren op hun imago van slachtoffer uit de tweede Wereldoorlog*, dan zou de kwantitatieve analyse van de Joodse publicaties in België een positieve correlatie moeten tonen tussen de relatieve aandacht voor de Shoah en de relatieve aandacht voor het Arabisch-Israëliësch conflict. Vanuit deze hypothese zal de tweede bijkomende vraag aan een onderzoek onderworpen worden.

3. DE JOODSE GEMEENSCHAP IN BELGIË

Bij het becijferen van al deze aandachtsverhoudingen, heb ik een aantal publicaties geselecteerd, die representatief zijn voor de Joodse gemeenschap in België in de periode 1965-1980. Ik heb daarbij een evenwicht nagestreefd tussen de belangrijkste Joodse centra, Antwerpen en Brussel, enerzijds, en tussen religieuze en areligieuze Joden anderzijds. Vooraleer ik echter die publicaties zelf kan voorstellen, geef ik eerst een zeer algemene impressie van die Joodse gemeenschap in België in de periode tot 1980. Over die Joodse gemeenschap leven immers de meest fantastische voorstellingen, en ik wil voorkomen dat de lezing van dit artikel op enigerlei wijze door dergelijke voorstellingen zou gehinderd worden.

Het is echter niet evident om de Joodse gemeenschap in België op een verantwoorde manier voor te stellen, want er heerst een schrijnende schaarste aan wetenschappelijke studies, althans voor wat de naoorlogse periode betreft. Voor de periode tot Wereldoorlog I kunnen we terugvallen op de doctoraatsverhandeling van J.-P. Schreiber, voor het interbellum kunnen we een beroep doen op de doctoraatsverhandeling van R. Van Doorslaer, de Tweede Wereldoorlog zelf is uiteraard al zeer grondig bestudeerd, maar de naoorlogse periode wacht vooralsnog op een systematische doorlichting. Er bestaan wel enkele fragmentarische studies en een aantal vulgariserende publicaties, maar daarmee zullen we het dan ook moeten doen.

Wanneer we onze blik richten op de periode die wel goed bestudeerd is, zien we dat in 1808, bij de officiële erkenning van de joodse godsdienst, 852 Joden ingeschreven waren in het huidige België. Bij de eerste volkstelling van het onafhankelijke België in 1846 was dit nog maar opgelopen tot 1336, en dit is meteen het allerlaatste exacte cijfer over het aantal Joden in België. Vanaf de volgende volkstelling werd er immers niet meer geteld op 'godsdienst', en op 'volkstoebehoren' is er al helemaal nooit geteld geworden. Alle cijfers die hierna nog gebruikt worden, zijn dan ook ruwe benaderingen, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en op schattingen door Joodse organisaties in België.

Pas in de tweede helft van de negentiende eeuw zou een continue inwijking van Hollanders, Duitsers en Fransen leiden tot een evenredige toename van de Joodse bevolking in Brussel. Het is echter vooral de plotse inwijking van Joodse vluchtelingen uit Centraal- en Oost-Europa, die tot een vertienvouding van de Joodse bevolking zou leiden. Hoewel de meeste Joodse vluchtelingen eigenlijk op doortocht waren naar Amerika, bleven er heel wat hangen in de havenstad Antwerpen, zodat er op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog ongeveer 42000 Joden officieel en nog vele duizenden illegaal in België woonden (Schreiber, 1996, 17-22, 99-101, 277-283).

Deze massale inwijking veroorzaakte een aardverschuiving binnen de Joodse gemeenschap van België, die zich trouwens niet beperkte tot het

religieuze vlak. De inwijkelingen brachten immers het hele Oost-Europese, Joodse, politieke spectrum met zich mee, en deze politisering zou zich verder accentueren en polariseren tijdens het interbellum. Deze politisering weer-spiegelden zich trouwens in een zeer levendig en rijk, Joods perslandschap, dat door toedoen van de Tweede Wereldoorlog compleet van de kaart zou verdwijnen.

Niet de politiek, maar wel het streven naar integratie en naar een menswaardig bestaan in België, was uiteindelijk de hoofdbekommernis van de Joden van België. Sedert de *Immigration Act* in de Verenigde Staten (1924) kon Antwerpen immers niet meer gezien worden als een tussenhalte op weg naar Amerika en tegelijk was zelfs voor de meerderheid van de zionisten de vestiging in het land Israël niet de hoofdbetrachting. Men had zich in België gevestigd en in België wou men blijven.

Voor een aanzienlijk aantal Joden lukte dat streven, maar ze bleven altijd de eerste kandidaat om uit de boot te vallen. In de crisisjaren '30 waren de meeste Joden dan ook werklozen, leurders of laagbetaalde diamantarbeiders. De diamantsector was immers nog niet geïndustrialiseerd en zeer arbeidsintensief, en dus onderbetaald. Het is pas na de Tweede Wereldoorlog dat de Joden ook de lucratieve diamant*handel* in handen kregen, en zodoende zelf de vruchten van hun werk konden beginnen plukken (Van Doorslaer, 1995, 23-40).

Van de 42000 Joden die in 1940 in België ingeschreven waren en van de vele duizenden die hier officieel niet mochten zijn, werd trouwens ongeveer de helft gered van de vernietiging. België is met Denemarken het enige land in bezet Europa waar zo'n groot aandeel van de Joodse bevolking overleefd heeft, ... alsof waanzin in cijfers gehakt kan worden.

Er bleven circa 25000 Joden in België over en van deze groep is ongeveer een derde naar de nieuwe Joodse staat uitgeweken. Ondanks deze uitwijking is de Joodse bevolking van België in de laatste 50 jaar aangegroeid tot circa 35000 zielen, waarvan ongeveer de helft in Brussel woont en ongeveer een derde in Antwerpen. Bovendien zijn ook in Gent, Luik, Charleroi, Aarlen en Oostende enkele Joodse families te vinden.

De economische instabiliteit in Europa na de Tweede Wereldoorlog en de geestesgesteldheid van de Joodse overlevenden van de Shoah, maakten de heropbouw van leefbare en bloeiende Joodse gemeenschappen uitermate moeilijk. De inspanningen van de Belgische overheden, de steun van het Amerikaanse jodendom en de inzet van de Joden van België zelf hebben evenwel op termijn een zekere voorspoed en een bevredigend gemeenschapsleven mogelijk gemaakt (Reichert, 1970, 11).

Alleen in Antwerpen wordt dat gemeenschapsleven nog fundamenteel gedragen door de godsdienst, en komt de staat Israël hoogstens naast de godsdienst te staan. Om drie redenen is het Joodse leven in Antwerpen veel meer aaneengesloten dan de andere Joodse gemeenschappen in België. Ten

eerste was, in de periode die ons aanbelangt, ruim 80% van de Joodse bevolking in de diamantsector werkzaam. Ten tweede speelt het Joodse leven in Antwerpen zich grotendeels af in een aantal duidelijk afgeijnde wijken, en ten derde is eveneens ruim 80% van de Joden lid van een van de drie joodse gemeenten.

De *sefardische* gemeente van Portugese ritus is van ondergeschikt belang, maar de andere twee religieuze gemeenten nemen veel meer dan waar ook in België een centrale positie in. In verband met die centrale plaats van de religie is het trouwens tekenend dat van de 13000 Joden die nu in Antwerpen leven, een veel groter aandeel traditionalistisch of orthodox religieus is dan van de ca. 45000 Joden die in 1939 in Antwerpen resideerden.

De grootste gemeente is de traditionalistische gemeente *Shomrei Hadass* en die komt qua politieke strekking het best overeen met de religieuze zionisten. De tweede gemeente is de (ultra-)orthodoxe gemeente *Makhsike Hadass* en deze gemeente omvat onder andere de tien chassidische "families" van Antwerpen. Met hun traditionele klederdracht zijn het trouwens deze *chassidim* die in het Antwerpse straatbeeld zo opvallend aanwezig zijn en bij veel mensen het vertekende beeld van de Joden helpen vormen. De politieke strekking van deze gemeente aanvaardt sedert 1948 wel het bestaan van de staat Israël, maar neemt daarom nog niet het zionisme over. Slechts één van de chassidische families, de *Szatmar*-familie, houdt echter om religieuze redenen nog steeds de oorspronkelijke anti-zionistische en anti-Israëlitische strekking aan.

De joodse gemeenten van Antwerpen hebben trouwens ook eigen scholen, waar samen ongeveer 90% van de kinderen van drie tot achttien jaar school lopen.

Door toedoen van de centrale plaats van de religie, hebben de niet-religieuze Joodse organisaties in Antwerpen bijna alle zeer specifieke doelstellingen. Als belangrijkste verenigingen vermelden we de Joodse solidariteitsbeweging *Centraal Beheer voor Joodse Weldadigheid en Maatschappelijk Hulpbetoon*, de sportvereniging *Maccabi*, de *Vereniging voor de bevordering van de Nederlandse taal binnen de Joodse gemeenschap* onder leiding van de uitgever van het *Belgisch Israëlitisch Weekblad*, Louis Davids, en de talrijke organisaties die op een of andere manier in het teken staan van de staat Israël. Deze selectieve opsomming maakt voldoende duidelijk dat Joodse Antwerpenaren zich ontfermen over de problemen van hun volks- of geloofsgenoten, zich ontspannen met hun niet-Joodse landgenoten, oog hebben voor de algemene nationale gevoeligheden en evenals de Joden in de rest van België ook aan Israël een centrale plaats toekennen (Bok, 1985, 335-336, 338-340; Gutwirth, 1970, 3-9).

In tegenstelling tot de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog is Antwerpen echter niet meer de belangrijkste Joodse gemeenschap van België. Die fakkel is doorgegeven aan Brussel, die ruim de helft van de Joden van België herbergt. Zowat alle Joodse strekkingen komen bij die 18000 Joodse Belgen aan bod, en bovendien zijn zowel het Centraal Israëlitisch Consistorie als de ambassade

van Israël in onze hoofdstad gevestigd. Brussel kan dus zeker als centrum van het Joodse leven in België gelden. Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog was dat numeriek nog meer het geval dan nu, maar heel wat actieve elementen uit het Brusselse zionisme trokken naar Israël, zodat de Joodse gemeenschap in Brussel kort na de Tweede Wereldoorlog nogmaals een serieuze bevolkingsvermindering kende.

Op het religieuze vlak zien we in Brussel drie joodse gemeenten die bij het Consistorie zijn aangesloten. Evenals in Antwerpen betreft het een traditionalistische, een orthodoxe en een sefardische gemeente, en evenals in Antwerpen is dit de volgorde van belang. In Schaarbeek is er bovendien nog een vierde traditionalistische gemeente en de enige liberale gemeente in België ligt ook in Brussel. Deze laatste gemeente wordt echter niet erkend door het Consistorie, omdat de (Antwerpse) orthodoxen niet aanvaarden dat deze liberalen niet alle regels respecteren. De ironie wil trouwens dat het uitgerekend deze orthodoxen zijn, die in de negentiende eeuw het Consistorie zelf van liberaal naar orthodox-traditionalistisch hebben doen evolueren.

Alles samen zijn ongeveer 2000 gezinshoofden in één van de gemeenten ingeschreven, wat neerkomt op minder dan de helft van de Brusselse Joodse gezinnen. De Brusselse Joden zijn immers sterk gelaïciseerd, wat onder meer tot uiting komt in het feit dat slechts een kwart van de Joodse kinderen school loopt in joodse scholen. Deze Joodse vrijzinnigheid wordt nog eens bevestigd door het grote aantal niet-religieuze Joodse verenigingen, waarvan de zionistisch-Israëlitische verenigingen en partijen, de (extreem) linkse *Union des Progressistes Juifs de Belgique* (UPJB) en het centrum-links *Centre Communautaire Laïc Juif* (CCLJ) in de periode die wij bestuderen, de belangrijkste zijn. Daarenboven bestaan nog een aantal koepelorganisaties, die zich niet tot één van de genoemde strekkingen beperken. De *Centrale d'Oeuvres Sociales Juives de Bruxelles* overkoepelt 15 sociale werken en ontvangt bijdragen van ongeveer de helft van de Brusselse Joodse gezinnen, en het *Fonds de Solidarité avec Israël* ontvangt bijdragen van ongeveer evenveel gezinnen. Het *Comité de Coordination des Organisation Juives en Belgique* (CCOJB) van zijn kant was bedoeld als overkoepelend forum voor alle Belgische Joodse organisaties, maar uiteindelijk zijn bijna uitsluitend Brusselse, niet-religieuze organisaties bij dit comité aangesloten.

Het *Centraal Israëlitisch Consistorie* is nog altijd de enige overkoepelende organisatie die zich over heel België uitstrekt. Deze organisatie vertrekt vanzelfsprekend vanuit strikt religieuze overwegingen en overkoepelt als dusdanig iets meer dan de helft van de Belgische Joden.

Tenslotte geldt ook voor Brussel dat de quasi-totaliteit van de Joodse gemeenschap actief Israël steunt. Alleen onder de progressisten (UPJB) is een minderheid anti-Israëlitisch, en zij vormen daarmee de Brusselse pendant van de Antwerpse *Szatmar-Chassidim*. De meerderheid van deze progressisten steunt echter wel de staat Israël, maar dit weerhoudt hen er niet van een zeer kritische

houding aan te nemen tegenover het beleid van die staat (Bok, 1985, 340-342; Reichert, 1970, 11). Dit laatste geldt trouwens ook voor de CCLJ en in mindere mate eigenlijk voor bijna alle Belgische Joden (Castrick, 1997, 168-169 en passim).

4. DE KEUZE VAN DE BRONNEN

Maar waarom dan uitgerekend gekozen wordt voor de Joodse *pers* in België, als bron voor een houding van Belgische Joden, zal zeker kritiek oproepen van mensen die menen dat de pers nooit eenduidig een opinie weerspiegelt. Uiteraard is dit zo, maar welke bron weerspiegelt wel eenduidig wat het verondersteld wordt te weerspiegelen? Met Eric Hobsbawm zijn wij er trouwens van overtuigd dat *"as the historian of the twentieth century draws closer to the present he or she becomes increasingly dependent on two types of sources: the daily or periodical press and the periodic reports, economic and other surveys, statistical compilations and other publications by national governments and international institutions."* (Hobsbawm, 1994, xi) De pers is dan ook bij uitstek geschikt als venster op de twintigste eeuw en in het geval van het Midden-Oostenconflict is bovendien het onderscheid tussen de persberichten en de berichten van de overheid bijzonder vaag. Bij het lezen van persberichten geldt immers altijd dat we *"must be aware of the original source of such information and the channels through which it passed before it finally appeared on the printed page,"* (Taft, 1970, 40) en in een propaganda-aangelegenheid als deze, betekent dat een onontwarbaar propagandistisch kluwen vanwege diverse overheden en internationale instituties. Een reporter of een journalist moet immers altijd een keuze maken uit de aangeboden informatie en normaal gezien wordt hij bij die keuze geleid door de publieke opinie in het algemeen of de opinie van de doelgroep in het bijzonder. Anderzijds oefent hij door zijn berichtgeving zelf weer een invloed uit op die publieke opinie, zodat er eigenlijk een wisselwerking ontstaat, waarbij de publieke opinie enerzijds weerstand uitoefent op de opinievorming, maar anderzijds wel geleidelijk omgevormd kan worden (Van Moortel, 1991, 4). Hoe minder uitgesproken de mening van de lezer is, of hoe minder gekend het onderwerp is, des te meer bepaalt de pers de publieke opinie en des te meer is de schrijver vrij in zijn keuze (Childs, 1968, 248). Voor de situatie in het Midden-Oosten is deze bepalende rol van de media in het westen zeker van toepassing.

Ten opzichte van de Joden ligt dat echter helemaal anders, want hun opinie ten aanzien van Israël en het Midden-Oosten is wel uitgesproken en het onderwerp is hen wel bekend. De Joden van België consumeren dezelfde persberichten als de niet-Joodse Belgen, maar dan wel zonder dat de pers dezelfde bepalende invloed op hun standpunten kan uitoefenen. De Joodse lezers nemen hier dus een speciale positie in, aangezien de Joodse publieke opinie – in tegenstelling tot de niet-Joodse publieke opinie – niet door de pers gevormd wordt.

"Stevig gefundeerde meningen, meningen die men al lange tijd heeft en meningen gebaseerd op feitenkennis en persoonlijke ervaringen zijn over het algemeen [immers] moeilijk te veranderen." (Childs, 1968, 248)

De standpunten in de dagdagelijkse pers worden op hun beurt ook niet door die Joodse publieke opinie beïnvloed, en daar komt het uitgesproken belang van de eigen Joodse publicaties op de proppen. De Joodse publicaties vullen een leemte, die door de gemiddelde Belgische lezer niet gevoeld wordt. Die Joodse publicaties komen tegemoet aan de wens van de Joodse lezer om grondiger geïnformeerd te worden over het Midden-Oosten in het algemeen, en over Israël in het bijzonder.

De Joodse pers verschilt zowel door zijn organisatie als door zijn inhoudelijke doelstellingen in belangrijke mate van de algemene dagbladpers, en kan daarom in de meeste gevallen niet als een onderdeel van die algemene pers gezien worden, maar veeleer als een aanvulling erop.

Ten eerste zijn Joodse persorganen immers meestal verbonden aan verenigingen en worden samengesteld door en voor leden van die vereniging (Ritzenberg, 1985, 47). Het hoeft dan ook niet te verbazen dat we vrij gemakkelijk publicaties vinden *"which have the narrow purpose of preaching to the converted"* en dat veel publicaties alleen bestaan *"thanks to the selfless dedication of one or two individuals,"* maar dat neemt niet weg dat *"they are nearly all of them important and vital components of their communities and of the Jewish press as a whole."* (Paul, 1985, 50) Deze gebondenheid wordt door Maurice Krajzman, in zijn studie van de Joodse pers in België, vanuit een andere hoek benaderd, en wordt niet als kenmerk van de pers maar als functie voor de vereniging bekeken. Volgens hem heeft de Joodse pers immers *"deux fonctions inter-dépendantes: maintenir la communication et la liaison,"* wat de gebondenheid van de pers meteen verklaart, en *"informer de l'actualité juive ou des problèmes du judaïsme contemporain."* (Krajzman, 1975, 7)

Bij deze tweede functie komt de verschillende invalshoek van Maurice Krajzman minder duidelijk tot uiting, maar eigenlijk ziet hij ook hier het informeren als doelstelling voor de gemeenschap of de vereniging, en is de pers daartoe slechts een middel. Phillip Ritzenberg komt inhoudelijk andermaal tot dezelfde doelstelling, maar vertrekt daartoe ook nu weer vanuit de algemene pers en niet vanuit het Joodse verenigingsleven. Bij hem heet het dat de Joodse perswereld rekening moet houden met het feit dat het publiek ook andere media leest en dat we meer kranten nodig hebben *"to get ahead of the news and behind the news and be a true alternative to the general media."* (Ritzenberg, 1985, 47) *"More editors need to understand the needs of an informed audience that needs good information and sound opinion to make up its own mind [...] There must even be room for the unpopular opinions that will not find voice elsewhere, if only to continue testing the validity of our own beliefs."* (Ritzenberg, 1985, 47)

Deze twee kenmerken zijn fundamenteel voor de Joodse pers in het algemeen, en gelden zeker ook voor de Joodse pers in België.

5. DE JOODSE PERS IN BELGIË

Het naoorlogse, Joodse perslandschap in België heeft nooit meer de glorieperiode van het interbellum kunnen evenaren. Vanaf de jaren '50 kwam het Belgisch-Joodse perslandschap evenwel in een min of meer stabiel en definitief stadium, met het oprichten of heroprichten van Joodse periodieken die het efemere stadium zouden overleven enerzijds, en met het verdwijnen van heel wat zionistische en communistische actie door toedoen van de toenmalige politieke atmosfeer anderzijds. Veel actieve zionisten vertrokken immers naar de pas opgerichte staat Israël, terwijl het Joodse communisme om twee redenen, zonet verdween, dan toch een sluimerend bestaan leidde. Ten eerste zorgde de Koude Oorlog sowieso al voor een wegdeemstering van communistische activiteiten in de westerse wereld, maar ten tweede en vooral maakte de anti-Israëlische en antisemitische stemming in de Sovjetunie een openlijk Joods communisme alles behalve evident (Blumenfeld-Szafarz, 1981, *passim*).

In 1949 werd het Franstalige maandblad *Kehilatenou-Notre Communauté* opgericht als huisorgaan van de Brusselse traditionalistische Israëlische Gemeente (Krajzman, 1975, 69, 136).

In 1952 kwam *La Tribune Sioniste* de leemte opvullen, die de vertrokken zionisten hadden achtergelaten. Deze veertiendaagse krant is, als orgaan van de *Fédération Sioniste de Belgique*, de opvolger van *L'Avenir Juif* (1936), die op zijn beurt de opvolger was van de eerste Joodse krant in België, *Hatikwah* (1905). Deze krant moet de Belgische zionistische stem, die trouwens in weinig verschilt van de Israëlische, levendig houden, maar het vertrek van veel ijverige zionisten maakt de vooroorlogse kakofonie van zionistische strekkingen, partijtjes en facties niet meer mogelijk (Abicht, 1994, 176-178; Dauwens, 1986, *passim*; Krajzman, 1975, 29, 69, 125-147).

Eén jaar later werd zowel in Antwerpen als in Brussel een tijdschrift opgericht met de naam *Centrale*. De Antwerpse, Nederlandstalige versie verschijnt om de twee maanden en is de opvolger van het vooroorlogse blad van *Het Centraal Beheer voor Joodse Weldadigheid en Maatschappelijk Hulpbetoon*, dat ook *Centrale* (°1923) heette. De Brusselse, Franstalige versie is een maandblad en wordt uitgegeven door *La Centrale d'Oeuvres Sociales Juives* (Dauwens, 1986, *passim*; Krajzman, 1975, 29, 69, 125-147).

Nog een jaar later, in november 1954, stichtte de Belgische medewerker van het Amsterdamse *Nieuw Israëlietisch Weekblad*, Louis Davids, het eerste Joodse weekblad in België sedert de Tweede Wereldoorlog. Het Antwerpse en Nederlandstalige *Belgisch Israëlietisch Weekblad* is trouwens tot op de dag van vandaag ook "*Het enige Joodse Weekblad in België*" gebleven (Dauwens, 1986, *passim*; Krajzman, 1975, 29, 69, 125-147).

In diezelfde vijf jaar werden in Brussel nog drie communistische en twee zionistische politieke bladen uit de grond gestampt, die echter alle vijf een kort leven beschoren waren (Krajzman, 1975, 29, 125-147). *Kehilatenou*, *La*

Tribune Sioniste, (*De Centrale*, (*La Centrale* en het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* zijn echter blijvers gebleken. Dit fenomeen is tekenend voor de toenmalige Joodse situatie, waarbij het rijke Joodse gamma aan partijen en strijdende facties door de Tweede Wereldoorlog gekortwiekt was, en er een hergroepering plaatsvond rond een aantal thema's of gemeenschappen.

Het Joodse perslandschap toonde in 1955 twee Antwerpse en drie Brusselse publicaties met toekomstperspectief, die bovendien netjes verdeeld waren over sociale (de *Centrales*), politieke (*TS* en *BIW*) en religieuze (*Kehilatenou* en *BIW*) invalshoeken.

Daarmee was de trend gezet en was het alleen nog wachten op een vervolledigen van het landschap. Door de ruime invalshoek van het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* enerzijds en door de relatieve homogeniteit van de Joodse gemeenschap in Antwerpen anderzijds (Castryck, 1997, 74-75), is daar blijkbaar niet de nood gevoeld aan nog een derde (religieuze) krant.⁴ De Brusselse lappendeken was echter nog niet helemaal af, en vooral de linkse krachten herkenden zich noch in de bestaande Joodse kranten en organisaties, noch in de groeiende anti-Israëlitische en antisemitische stemming van het communisme.

Op het einde van de jaren '50 zag dan de *Cercle Culturel et Sportif Juif* het licht, met als uitgangspunten:

- rester des hommes de gauche hors de la stricte orthodoxie communiste;
- rester des partisans d'Israël sans s'engager à une hypothétique émigration;
- totale indépendance vis-à-vis de la synagogue."

Hiermee was zijn positie ten opzichte van zowel *Kehilatenou* als *La Tribune Sioniste*, respectievelijk de religieuzen en de zionisten, meteen bepaald. Tegelijk distantieerde de CCSJ zich van de verwording van het communisme en zijn aanhang zou trouwens voornamelijk uit ontgoochelde communisten gerekruteerd worden. Halfweg de jaren '60 werd uiteindelijk de noodzaak gevoeld tot verspreiding van geschriften, en in november 1965 rolde het eerste nummer van het maandblad *Regards* van de persen. Eén jaar en negen *Regards* verder, veranderde de CCSJ van naam, en werd het *Centre Communautaire Laïc Juif*. Ondanks hun niet-religieuze benadering van het jodendom, respecteren ze echter wel Joodse (religieuze) tradities, als onderdeel van het Joodse culturele erfgoed (Abicht, 1994, 178-180; Blumenfeld-Szafarz, 1981, passim; Dauwens, 1981, passim).

Op dat punt ligt wellicht het grootste verschil met de progressisten van de UPJB, die veel minder uitgesproken "neen" zeggen tegen assimilatie. Deze progressisten, die hun wortels hebben in het Joodse leven tijdens het inter-

---

⁴ Volledigheidshalve vermelden we twee efemere pogingen van de orthodoxe jongerenorganisatie *Tzerei Agudath Yisraël* in 1955 en 1959.

bellum en in het communistische verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog, hebben trouwens veel langer de communistische dogmatiek gevolgd dan de CCSJ-CCLJ, en zijn ook nu nog veel nauwer verbonden met Belgische marxistische en socialistische partijen en organisaties. Wellicht om deze redenen heeft het tot de jaren '70 geduurd, alvorens zij een onrechtstreekse opvolging voor de eens zo bloeiende Joods-communistische pers ter wereld brachten. In 1970 is de UPJB met een bescheiden uitgave begonnen, die onder de naam *Flash* één keer meer zou vallen dan opstaan. In 1979 pas kwam *Points Critiques* vier keer per jaar de progressistische leemte opvullen, en zou een waardig alternatief worden voor *Regards*, dat vanaf 1980 trouwens twee keer per maand begon te verschijnen (Abicht, 1994, 180-182; Dauwens, 1986, *passim*).

In dit artikel zullen we alleen gebruik maken van *Kehilatenou-Notre Communauté*, *La Tribune Sioniste*, *Belgisch Israëlitisch Weekblad*, *Regards* en *Flash*. Samen met de twee *Centrales*, vormen deze vijf kranten immers een redelijk representatief beeld van de Joodse gemeenschap in België in de periode 1965-1980. Zowel Antwerpen als Brussel, zowel religieus als gelaïciseerd, zowel zionistisch als communistisch komen in deze selectie aan bod. De twee *Centrales* vallen in de definitieve selectie uit de boot, omdat deze uitgaven verbonden zijn aan verenigingen die op de Joodse gemeenschap in België gericht zijn, en niet op Israël of het wereldjodendom. Ze behoren bovendien tot koepelorganisaties, zodat de aanwezige meningen al elders vertolkt zijn. Het niet selecteren van de *Centrales* wordt trouwens ondersteund door de studie van Maurice Krajzman over de Joodse pers in België. Daaruit bleek dat in de Antwerpse *Centrale* 0,0% van de beschikbare plaats aan Israël besteed werd (Krajzman, 1975, 114), en dat uit de 8,8% over Israël in de Brusselse *Centrale* geen eigen ideologie of doctrine spreekt (Krajzman, 1975, 115). Dit neemt niet weg dat de *Centrales* hun plaats verdienen in elke studie over de Joodse pers die zich niet tot de houding tegenover Israël beperkt.

6. WERKWIJZE

Na deze selectie heb ik voor één van de geselecteerde publicaties, namelijk het Brusselse areligieuze *Regards*, de volle vijftien jaargangen doorgenomen, en artikels ondergebracht in 12 categorieën, namelijk *Arabisch-Israëlitisch conflict*, *zionisme*, *Midden-Oosten buiten Israël*, *Shoah*, *reclame voor Israëlitische producten of bedrijven* en zeven categorieën over Israël, met uitsluiting van de artikels over het *Arabisch-Israëlitisch conflict*.⁵ Deze categorisering heb ik gekwantificeerd op basis van de oppervlakte van de artikels, die ik vervolgens heb afgezet tegen de

---

⁵ binnenlandse politiek, buitenlandse betrekkingen, economie, demografie – toerisme, staat vs. godsdienst, cultuur en varia.

totale tekstoppervlakte van de betreffende publicatie. Ik heb bewust geen rekening gehouden met de plaats van het artikel, omdat de onderzochte publicaties te zeer verschilden qua vorm. Slechts één onderzochte publicatie, namelijk het *Belgisch Israëlitisch Weekblad*, had gedurende de hele onderzochte periode de vorm van een krant, terwijl voor de publicaties met de vorm van een tijdschrift, het fenomeen voorpaginanieuws niet op dezelfde manier in rekening gebracht kan worden.

Aan de hand van de geschiedenis van Israël in de periode 1965-1980 en van deze analyse van *Regards* heb ik tien sleutelperiodes uitgekozen, die ik ook voor alle andere publicaties onderzocht heb:

- de Zesdaagse oorlog en zijn onmiddellijke nasleep (mei-december 1967);
- 25 jaar na de bevrijding van de kampen en het einde van de Tweede Wereldoorlog (januari-juni 1970);
- de meest in het oog springende uitpattingen van terrorisme, met de aanslag op de luchthaven van Lod en op het Olympisch dorp te Munchen (mei-oktober 1972);
- 25 jaar Israëliëse onafhankelijkheid (mei-juni 1973);
- de Yom Kippuroorlog en zijn onmiddellijke nasleep (oktober 1973-januari 1974);
- Arafat en de PLO als vertegenwoordigers van het Palestijnse volk voor de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (september-december 1974);
- de veroordeling van het zionisme door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (november-december 1975);
- het bezoek van president Sadat aan Jeruzalem (november 1977-januari 1978);
- de Camp David-akkoorden en de stappen naar een Israëliësch-Egyptisch vredesakkoord (september-november 1978);
- de regering Begin - autonomie voor de Palestijnen? (december 1979-mei 1980).

Bovendien heb ik steekproefsgewijs drie referentieperiodes uitgekozen, om de houding van de onderzochte publicaties te kunnen achterhalen buiten deze tien gevoelige sleutelperiodes. Ik heb zo'n referentieperiode geplaatst bij het begin (december 1965-mei 1966), in het midden (december 1972-mei 1973) en op het einde (december 1979-mei 1980) van mijn onderzoek, en ik heb aan de hand van de analyse van *Regards* nagegaan of deze drie referentieperiodes representatief waren voor de gemiddelde houding buiten de tien sleutelperiodes enerzijds, en of deze referentieperiodes de algemene evolutie binnen *Regards* weerspiegelden anderzijds. Deze controle werd categorie per categorie uitgevoerd, en kende een uitermate bevredigend resultaat.⁶ Voor dit richting-

---

⁶ In de categorie *binnenlandse politiek* ben ik op één - verklaarbare - afwijking gestoten, die ik opgevangen heb door de desbetreffende referentieperiode ook te selecteren als

gevend gedeelte van het onderzoek, werd voor *Regards* gekozen, omdat dit tijdschrift samen met het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* het meest constante verschijningsritme en de meest professionele aanpak manifesteerde enerzijds, en omdat het, in tegenstelling tot datzelfde *Belgisch Israëlitisch Weekblad*, maar evenals de drie andere onderzochte publicaties, in Brussel en in het Frans werd uitgegeven. Ondersteund door deze controle aan de hand van *Regards*, heb ik voor de overige kranten alleen de sleutelperiodes en de referentieperiodes onderzocht, en heb ik alle artikels op basis van hun oppervlakte onderverdeeld in dezelfde twaalf categorieën.

Zoals eerder al vermeld, is de keuze op de periode 1965-1980 gevallen, omdat alle facetten van het Arabisch-Israëlitisch conflict in die periode aan bod komen. In 1967 is er namelijk een Israëlitische overwinning en in 1973 is er een oorlog die onbeslist gebleven is, er is druk van de wereld en er is druk op de wereld, er is het probleem van de bezette gebieden en er is de eenmaking van Jeruzalem, er is Arabisch-Palestijns terrorisme en er is het ontstaan van het Palestijnse volk als politieke entiteit, er zijn mislukte en er is een geslaagde vredespoging, en er is een politieke verschuiving binnen Israël van de Arbeiderspartij naar Likud. Het is sedert de Israëlitische onafhankelijkheid van 1948 nooit echt rustig geweest in het Midden-Oosten, maar het decennium 1967-1977 is ongetwijfeld het woeligste uit de geschiedenis van de staat Israël.

Aangezien we geïnteresseerd zijn in een *houding* tegenover deze gebeurtenissen en situaties, beperken we ons niet tot dit decennium, maar nemen we een aanloop vanaf 1965 en bollen we uit tot 1980. Op die manier kunnen we immers eventuele veranderingen of constanten in de houding van de Joodse pers in België opsporen. De keuze voor uitgerekend 1965 en 1980 is eerlijk gezegd ingegeven door ons decimaal stelsel, maar een bijkomende reden is de oprichting van één van de onderzochte tijdschriften, namelijk *Regards*, in 1965 en de omschakeling van maandblad naar veertiendaags blad van datzelfde tijdschrift in 1980. Om diezelfde reden is de exacte omkadering van de onderzoeksperiode "november 1965-september 1980."

---

sleutelperiode voor het onderzoek. Aangezien de afwijking alleen van invloed is op de categorie *binnenlandse politiek*, was deze ingreep verantwoord. Dit alles is trouwens van ondergeschikt belang binnen de benadering van dit artikel, en wordt hier alleen maar volledigheidshalve vermeld. Voor de uitgewerkte argumentatie verwijs ik naar *Werkwijze in Castryck Geert, Ha-Tiqwah. De houding van de Joodse pers in België tegenover de staat Israël, 1965-1980*. Gent, RUG - Vakgroep Nieuwste Geschiedenis, 1996-'97, pp. 88-97. (o.l.v. Prof. Dr. R. Van Eenoo).

7. DE SHOAH IN HET ARABISCH-ISRAËLISCH CONFLICT: EEN PROPAGANDAWAPEN?

Der Stuermer, december 1934

Voor ik deze Belgisch-Joodse publicaties ter hand neem, knopen we eerst nog even aan bij de inleidende bedenkingen over propaganda. "Militaire acties van of tegen Israël worden, omwille van het shock-of propaganda-effect, van oudsher vergeleken met Gestapo-, nazi- en SS-praktijken," (Van den Berghe, 1990¹, 133) maar die vergelijkingen worden nooit gemaakt door *dé* Joden, als een monolithische groep willoze individuen. En de veralgemening uit het geschiedenishandboek leidt trouwens niet alleen tot het over één kam scheren van alle Joden, maar leidt bovendien de aandacht af van de vergelijkingen met Gestapo-, nazi- en SS-praktijken, die, omwille van het shock-of propaganda-effect, door niet-Joden worden gemaakt.

We mogen immers niet vergeten dat het Arabisch-Israëliësch conflict een propaganda-oorlog is, en "zoals in alle propaganda-oorlogen beweren beide partijen de waarheid in pacht te hebben en zijn de feiten van de enen de mythen van de anderen. Er wordt niet manifest gelogen, het zijn subtiele interpretaties van vaak dezelfde gegevens, waarbij handig gebruik gemaakt wordt van selectieve informatie, begripsverwarring en emotionele geladenheid." (Van den Berghe, 1990², 77) Arabieren – en niet *dé* Arabieren – maken ook de vergelijking met Gestapo-, nazi- en SS-praktijken, zoals mag blijken uit de hierbij afgebeelde karikaturen.⁷ Russen, Belgen, Polen, ... doen het evenzeer als Joden en/of Israëli's. Niet alleen Joden gebruiken de Shoah als propagandawapen, en niet alle Joden gebruiken de Shoah als propagandawapen. En bovendien mogen we vooral niet uit het oog verliezen dat de Shoah voor Joden veel meer is dan een propagandawapen, en dat het nooit op de eerste plaats een propagandawapen is.

Rose-el-Youssef, 29-5-1967

⁷ De karikaturen zijn overgenomen uit: "Vu par des yeux arabes." In: *La Tribune Sioniste*, 337, XV, 20, 29 septembre '67, pp. 12-13 en uit "Caricatures Arabes et Soviétiques." In: *Regards*, 20, octobre '67, pp. 11-22.

Daarom is het belangrijk om in dit onderzoek de Belgisch-Joodse belangstelling voor de Shoah en voor het Arabisch-Israëliësch conflict, niet alleen als afhankelijke variabelen, maar in het volgende hoofdstuk ook als losstaande interessepunten te beschouwen.

Hoe dan ook leidt het geen twijfel dat de Shoah in het bijzonder en de Tweede Wereldoorlog in het algemeen, door alle partijen aangewend worden in de Midden-Oostenpropaganda, maar dat betekent niet dat we zomaar de bewering moeten aanvaarden, dat *dé Joden* zouden *blijven* teren op *hun imago* van slachtoffer uit de Tweede Wereldoorlog.

Al "*bij de onderhandelingen*" over de oprichting en de erkenning van de staat Israël "*werd de judeocide uiteraard als argument uitgespeeld, maar de staat Israël dankt daar zeker zijn bestaan niet aan. Wereldpolitiek, strategische en economische belangen in het Midden-Oosten speelden een doorslaggevender rol.*" (Van den Berghe, 1990¹, 126) Evenmin als Israël zijn bestaan dankt aan de judeocide, dankt het er zijn voortbestaan aan, en nu, vijftig jaar later, wordt de judeocide nog steeds als argument uitgespeeld en nog steeds spelen wereldpolitiek, strategische en economische belangen in het Midden-Oosten een doorslaggevender rol dan welke morele of ethische overweging ook.

8. EEN CLASSIFICATIE VAN DE VERWIJZINGEN NAAR DE SHOAH

Na deze wat lange, maar zeker niet onbelangrijke overwegingen, laat ik nu eindelijk een aantal Belgisch-Joodse publicaties aan het woord. In alle geselecteerde citaten wordt op één of andere manier naar de Shoah of de Tweede Wereldoorlog verwezen, maar het moge duidelijk zijn, dat aan deze verwijzingen verschillende motieven ten grondslag liggen.

Een eerste soort verwijzing houdt weliswaar de vergelijking met de uitroeiingskampen voor, maar dan wel als afschuwelijk schrikbeeld, als doembeeld voor de Joodse staat Israël zelf. Deze vorm dient dus voor "intern-Joods" gebruik, en de noemer "teren" kan alleszins niet op deze verwijzingen van toepassing zijn.

"Si une issue victorieuse est offerte à l'agression arabe, tout Israël semble destiné à devenir un vaste camp d'extermination."⁸

---

⁸ R. DE LATHOUWER, "Encouragé par Franco. Soutenu par l'U.R.S.S. Le National Socialisme arabe à l'assaut d'Israël." In: *Regards*, 18, juin '67, p. 3.

Een tweede vorm richt zich tot het Joodse volk in het algemeen, en wijst de erfgenamen van de kampen op hun missie, hun opdracht, hun plicht ten opzichte van de zes miljoen overledenen van het nazi-regime. Ook deze vorm wordt dus "intern-Joods" gebruikt, en kan dus al evenmin de noemer "teren" opgeplakt krijgen.

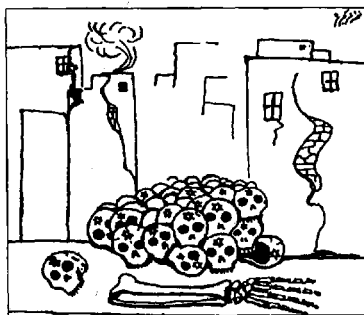
"Tous les Juifs doivent se considérer comme les héritiers des Combattants du ghetto de Varsovie. Ils ont recueilli en dépôt sacré la mémoire de leurs six millions de morts."⁹

In het volgende citaat komen de derde en de vierde soort verwijzing naar de Tweede Wereldoorlog aan bod. De derde vorm verwijst eigenlijk niet rechtstreeks naar de Shoah of de Tweede Wereldoorlog, maar verwijst naar verwijzingen. De derde vorm bestaat dus uit het weerleggen van beschuldigingen aan het adres van Israël en/of de Joden. De vierde vorm is ook een reactie op verwijzingen, maar in tegenstelling tot vorm drie, wordt de reactie hier niet gezocht in de verdediging, maar in de tegenaanval.

Beide vormen zijn dus het gevolg van verwijzingen naar de Shoah of de Tweede Wereldoorlog, die tegen de Joodse staat worden geuit, en die in veruit de meeste gevallen Israël vergelijken met nazi-Duitsland. De derde en vierde vorm zijn dus reacties op het omgekeerde fenomeen, op het Joodse of Israëlische dader-imagos als het ware.

"Lorsque commença la guerre des Six Jours, la presse communiste d'Europe orientale ouvrit une campagne de calomnies contre Israël comparant les efforts entrepris par cette nation pour éviter sa propre extermination aux actes des Nazis. Ni Moscou, ni ses alliés ne purent donner la moindre preuve de ces 'atrocités du genre nazi' mises à charge d'Israël. Apparemment cela n'avait aucune importance pour la presse communiste.

Il y a dans tout cela une sinistre ironie. Car si les Soviétiques et leurs amis d'Europe orientale sont si sensibles à tout ce qui relève de l'esprit nazi, ils n'ont qu'à tourner leurs regards vers leurs alliés du Moyen-Orient, principalement l'Égypte, pour découvrir un nid d'anciens criminels de guerre nazis qui vivent dans le confort et la sécurité et occupent presque toutes des positions élevées dans les divers ministères et organismes du gouvernement."¹⁰

Al Jundi el-Arabi, 6-6-1967

⁹ *ibid.*, p. 14.

¹⁰ A. WOLFMANN, "Les criminels de guerre nazis en Égypte." In: *La Tribune Sioniste*, 339, XV, 22, 30 octobre '67, p. 8.

Een lichtere versie van vorm drie, treffen we aan in de louter beschrijvende variant van het verwijzen naar verwijzingen. In deze vorm wordt er niet actief verdedigd, wordt er al helemaal niet in de tegenaanval gegaan, maar volstaat men met te wijzen op de vergelijkingen met de Tweede Wereldoorlog, die door de tegenpartij gemaakt worden. Het afbeelden van de Arabische karikaturen, die elders in dit artikel gereproduceerd worden, kan hiervan als voorbeeld dienen, evenals het volgende citaat:

Pravda, 24-6-1967

"Nous ne devons pas nous y tromper. Cette image de l'armée israélienne "héritière de l'armée allemande" nous la rencontrons dans toutes les publications arabes, soviétiques, polonaises et ... gauchistes."¹¹

De vijfde vorm komt als enige vorm in aanmerking voor het label "*teren op het imago van slachtoffer uit de tweede Wereldoorlog.*" Deze versie gebruikt de verwijzing naar de Tweede Wereldoorlog, om op basis van het imago van slachtoffer *rechten* op te eisen voor Israël. In een extreme gedaante kan deze vijfde vorm zelfs leiden tot het gebruik van de slachtofferstatus om daden

te rationaliseren, *die men normaliter zou afkeuren*. Volgens Gie Van den Berghe bezondigt de Nederlander Hans Koekoek zich hieraan in zijn boek *Geen bange jood meer* uit 1990 (Van den Berghe, 1990², 77). Hoewel dus van deze extreme gedaante blijkbaar recente voorbeelden te vinden zijn, heb ik hiervan voor de periode 1965-1980 in de vijf onderzochte, Belgische publicaties geen enkel voorbeeld gevonden. Ik zie dan ook geen reden om te vermoeden dat het gebruik van dergelijke verwijzingen een blijvend of een systematisch fenomeen zou zijn. Bovendien is het nog maar de vraag of dit "*teren*" enig nut heeft, want het is bijlange niet zo zeker dat "de Joden" een slachtofferimago zouden hebben. Tenslotte – en daar kan geen twijfel over bestaan – kan het nooit verantwoord zijn, het bestaan van zo'n verwijzingen te veralgemenen tot *dé* Joden.

Zelfs voor de gewone vijfde vorm, die geen laakbare daden rationaliseert, maar enkel rechten opeist op basis van de slachtofferstatus, is het vrij moeilijk om duidelijke voorbeelden of citaten te vinden. Deze vorm is meestal zo subtiel en van interpretatie afhankelijk, dat de meeste voorbeelden alleen van tussen de regels te vissen zijn. Alleen in het heetst van de spanning na de Zesdaagse Oor-

¹¹. "L'exploitation de la guerre par l'Egypte" In: *La Tribune Sioniste*, 390, XVIII, 1, 28 avril '70, p. 2.

log heb ik een stukje tekst kunnen vinden, dat duidelijk de teneur van deze laatste vorm van verwijzing naar de Shoah of de Tweede Wereldoorlog weergeeft:

“ Au double titre de Juifs et d’hommes ayant souffert cruellement dans leur chair du bestial déchaînement des instincts guerriers en Europe, frère de ces rescapés des fours qui sont partis se refaire une vie de labeur et de dignité dans le pays des ancêtres, où ils ont établi un Etat démocratique, reconnu par les nations civilisées de la terre, nous ne pouvons pas rester impassibles devant ce qui se passe aux frontières d’Israël. [...] Ayant payé de six millions de morts le tribut de la guerre au cours de la dernière conflagration en Europe, les Juifs ont le droit et le devoir le plus impérieux d’exiger des gouvernements de leurs pays d’user de toute leur influence pour mettre fin au plus tôt aux attentats et aux coups de force perpétrés contre l’existence d’Israël, qui ne demande qu’à vivre en paix avec ses voisins.”¹²

Alle geciteerde voorbeelden komen uit de eerste vijf jaren van het onderzoek, dankzij een doelgerichte keuze hadden we zelfs slechts drie artikels nodig om alle vormen van verwijzing voor te stellen, en toch zijn zowat alle argumenten in het propagandistische dovemansdebat al de revue gepasseerd. Arabieren hebben geen boodschap aan het Joodse lijden van een halve eeuw terug, maar ze beschuldigen daarentegen de Israëli’s zelf van nazi-praktijken. Israëli’s van hun kant beschuldigen dan weer de Arabieren van nazi-praktijken en antisemitisme, en proberen druk uit te oefenen op (westerse) regeringen. En Joden, Russen, Polen, gauchisten en progressieven spelen gretig mee.

De slotsom van deze woordenoorlog blijft echter onbeslist, omdat men op de duur niet meer weet wie de waarheid spreekt of wie welke waarheid spreekt. Wie is de wolf in schaapskleren of wie zijn de wolven in schaapskleren?

In dit bestek streven we geen antwoord na op deze internationale polemiek, maar leggen we ons alleen toe op wat de (Belgische) Joden hierop te zeggen hebben. Van de vijf onderscheiden vormen van verwijzing naar de Shoah en de Tweede Wereldoorlog, komen alleen vormen twee en drie vrij veel voor. Vorm twee wordt echter meestal slechts gebruikt als randbeschouwing, zonder dat er verder op ingegaan wordt. De derde vorm draagt wel bij tot het betoog van bepaalde artikels, en uit zich meestal als ontkenkende verdediging tegen aanklachten of aanvallen aan het adres van Israël.

“Het is opvallend dat wanneer men in sommige zogenaamd progressieve kringen “objectiviteit” gaat betrachten ten aanzien van het conflict tussen Israël en de Arabische landen, die objectiviteit steeds ten gunste van de Arabieren uitvalt [...]”¹³

---

¹². Le Conseil d’Administration de la Communauté. “Solidarité avec Israël.” In: *Kehila-tenou*, 211-212, XVIII, 9-10, juillet-août ’67 (Sivan-Tamouz 5727), p. 1.

¹³. *Belgisch Israëlitisch Weekblad*, XIV, 6, 27/10/67 (23 Tisjri 5728), p. 2.

"De la fumée sans feu: c'est encore le meilleur moyen de faire croire qu'il y a le feu quelque part."¹⁴

De Belgisch-Joodse pers wil niet alleen of zelfs niet in de eerste plaats de tegenpartij door het slijk halen, maar vindt het vooral belangrijk om het Joodse of Israëliëse blazoen op te poetsen, en deze prioriteitstelling is niet zo evident als ze lijkt. Van Arabische zijde wordt *schijnbaar* geen moeite gedaan om beschuldigingen te weerleggen; zij zetten gewoon hun propaganda-aanval voort, althans zo lijkt het doorheen de Joodse pers in België.

Veel heeft waarschijnlijk te maken met de maatschappelijke respons op beide strategieën, en die wijst allesbehalve in de richting van een Joods imago van slachtoffer. In deze context treffen we ten eerste geregeld de stelling aan dat Israël uitgerekend strenger wordt bekeken, juist omdat ze als slachtoffer van de Tweede Wereldoorlog "*beter zou moeten weten*", of dat Israël anders en strenger bekeken wordt, omdat het een democratie is, en ze dus nogmaals "*beter zou moeten weten*". Als Israël zich verlaagt tot mensonterende praktijken of er zich medeplichtig aan maakt, zoals in Sabra en Chatila in september 1982, dan wordt dat (*terecht!*) niet gepikt. In Israël zelf worden die praktijken openlijk afgekeurd en in de hele wereld wordt de staat Israël beschuldigd (B'nai B'rith, 1983, *passim*). Als in datzelfde jaar in Syrië een protest tegen president Hafez al-Assad wordt afgestraft met een massamoord in Hama en Homs, wordt dat in Syrië uiteraard niet openlijk afgekeurd en beschuldigt de hele wereld niemand (Mok, 1985, 62-63). Twee maten en twee gewichten zijn de prijs die je betaalt voor een slachtofferstatus en democratie.

Ten tweede mogen we in de hele discussie over de Midden-Oostenpropaganda de invloed niet onderschatten van het gevaarlijke onderscheid tussen anti-Israël gevoelens, anti-zionisme en antisemitisme. In de Joodse pers in België treffen we systematisch de overtuigde stelling aan dat anti-zionisme antisemitisme is, en dat is ongetwijfeld overdreven. Ook volgens Gie Van Den Berghe worden "*anti-zionistische en anti-Israël gevoelens [...] niet altijd door antisemitisme ingegeven*,"¹⁵ maar paradoxaal genoeg moet ook deze bewering genuanceerd worden. Het onderscheid tussen anti-zionisme en anti-Israël gevoelens is hierin cruciaal. Voor zover het namelijk anti-Israël gevoelens betreft, is antisemitisme uiteraard niet altijd de aanleiding, net zomin als de anti-Frankrijk gevoelens, toen president Chirac met bommetjes begon te spelen, ingegeven waren door Fransenhaat.

---

¹⁴ *La Tribune Sioniste*, 390, XVIII, 1, 28 avril 1970, p. 6.

¹⁵ Deze ene regel is onderdeel van een heel betoog, waarin de woorden "*niet altijd*" een cruciale rol spelen. Om Gie Van Den Berghe niet uit zijn context te rukken, wijzen we daar heel nadrukkelijk op!

Anti-zionistische gevoelens worden echter altijd ingegeven door hetzij anti-nationalisme, hetzij onwetendheid over de betekenis van zionisme, hetzij antisemitisme. Zionisme is immers niets meer en niets minder dan politiek Joods nationalisme, het streven van het Joodse volk naar zelfbeschikking. Wie deze betekenis van zionisme aanvaardt en toch anti-zionistische gevoelens heeft, is dus ofwel tegen (het streven naar) zelfbeschikking, ofwel tegen het Joodse streven naar zelfbeschikking. Wie evenwel niet gekant is tegen het zelfbeschikkingsrecht op zich, maar dat zelfbeschikkingsrecht niet gunt aan het Joodse volk, kent de Joden niet toe, wat andere volkeren wel wordt toegekend, en is dus antisemitisch.

Mijn invulling van de term zionisme zal ongetwijfeld betwist worden, maar ik ben ervan overtuigd dat deze invulling de enige bruikbare is. Zionisme, als nationaal streven naar zelfbeschikking, mag niet gelijkgeschakeld worden met bepaalde praktijken van extremistische fracties of met het concrete beleid van bepaalde Israëlische regeringen. Als je tegen de nederzettingenpolitiek of tegen de regering Netanyahu bent, noem jezelf dan ook zo. En ook al zijn deze allebei zionistisch, dan nog kan het zionisme daarmee niet gelijkgeschakeld worden. De oppositie tegen Netanyahu of de tegenstanders van de nederzettingenpolitiek kunnen immers evenzeer zionistisch zijn.

Het werd eerder in dit artikel al duidelijk hoe belangrijk woorden zijn en bij uitstek in discussies over nationalisme is de conceptuele vaagheid een enorme boosdoener. Gebruik anti-zionisme en anti-Israël niet door elkaar, spreek niet over *de* Joden als je enkele Joden bedoelt, en betwist niet impliciet het zelfbeschikkingsrecht van een volk, op basis van specifieke beleidsdaden.

“Verstaat men onder anti-zionisme kritiek op de beleidslijnen van een bepaalde Israëlische regering, dan zijn alle Israëliërs beslist anti-zionisten. [...] Wanneer het zionisme een nationale beweging is die argumenteert dat er een Joods volk bestaat dat op een of andere wijze een gemeenschappelijk verleden, een gemeenschappelijk heden en vermoedelijk een gemeenschappelijke toekomst deelt, en dat het politiek centrum van die Joden die het zodanig verkiezen in Israël ligt – tevens het culturele en geestelijke centrum voor mensen die zich over de gehele wereld als Joden identificeren –, dan is anti-zionisme duidelijk een houding die het bestaan van één Joods volk ontkent en ook het recht van dat volk ontkent om steun te verlenen aan het bestaan van een politieke staat die uitdrukking geeft aan Joodse politieke aspiraties. [...] Anti-zionisme ontzegt de Joden het recht op zelfbeschikking, dit in tegenstelling tot de houding jegens nagenoeg elk ander volk of etnische gemeenschap”. (Bauer, 1985, 42-43)

Uiteraard kun je hierop reageren dat de Palestijnen ook recht hebben op zelfbeschikking, uiteraard! Het is trouwens verstaanbaar en dikwijls zelfs gerechtvaardigd dat Israëlische regeringen de afwezigheid van Palestijnse zelfbeschikking verweten worden, en ook al gaan de Arabische staatsleiders

evenmin vrijuit, "kritiek op de beleidslijnen van een bepaalde Israëlische regering" getuigt van een gezond rechtvaardigheidsgevoel. Een gevoel dat echter niet in strijd is met de zin van het zionisme en dat dus alleen tot anti-zionisme kan leiden omwille van externe redenen, zoals anti-nationalisme, onwetendheid of antisemitisme.

9. DE SHOAH EN HET ARABISCH-ISRAËLISCH CONFLICT: RATIONELE GETALLEN

Ondertussen blijven de verschillende stellingen gewoon tegenover elkaar staan en wordt van links naar rechts en van oost naar west gegist en beschuldigd dat het een lieve lust is. Op het gevaar af de verstrengeling nog complexer te maken, zullen we pogen in dit laatste hoofdstuk een bescheiden bijdrage te leveren aan de ontwarring van de door propaganda gelegde knoop.

Voor de periode 1965-'80 zullen we op basis van de Joodse pers in België de verhouding tussen de berichtgeving over de Shoah en die over het Arabisch-Israëlisch conflict aan een kwantitatief onderzoek onderwerpen. Laat ons geen illusies koesteren over de reikwijdte van dit onderzoek, dat alleen de periode 1965-'80 beslaat, alleen de Belgisch-Joodse pers gebruikt, alleen over de Shoah en de Tweede Wereldoorlog gaat, en alleen kwantitatief geschiedt. Op het vlak van de controleerbaarheid biedt deze kleinschaligheid daarentegen grote wetenschappelijke voordelen. Met cijfers kun je zeker niet alles bewijzen, je kunt er eigenlijk amper iets mee bewijzen, maar wat je eruit haalt, heeft wel een grotere graad van zekerheid dan een argumentatie met woorden. Met cijfers kun je uiteraard manoeuvreren, maar veel minder dan met woorden.

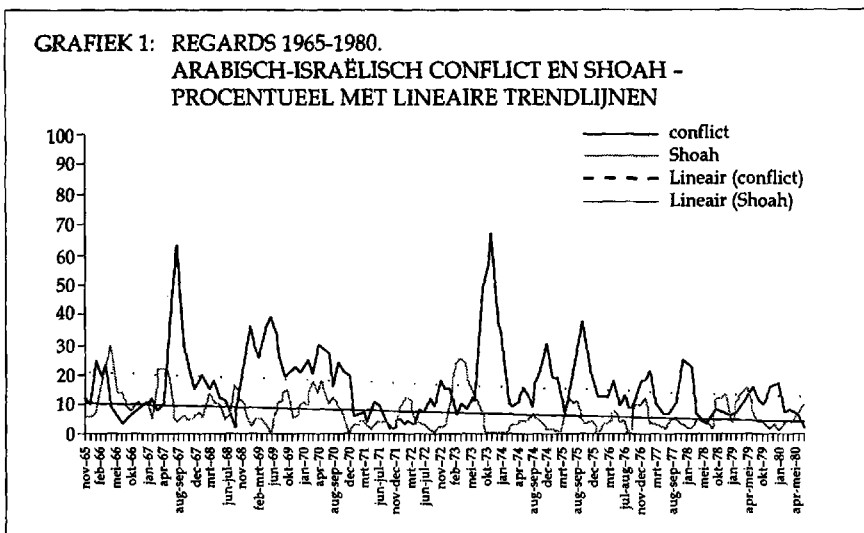
Ik herhaal nog even kort de twee bijvragen, die aan dit vergelijkend onderzoek worden toegevoegd. Ten eerste zullen we nagaan of de berichtgeving over de Shoah op enigerlei wijze in functie staat van het Arabisch-Israëlisch conflict, en ten tweede zullen we onderzoeken of de beeldvorming rond de Shoah in de richting van (de creatie van) een slachtofferimago wordt gestuurd. Ik ga er immers van uit dat het imago van slachtoffer pas bestaat, als en nadat het gevormd is, en in deze tweede bijvraag gaan we op zoek naar de eventuele vorming van dit imago.

9.1. *Regards*

Zoals uiteengezet werd in het onderdeel *werkwijze* beschikken we voor het maandblad *Regards* over de cijfergegevens voor de volledige periode 1965-'80. Het huisblad van de *Cercle Culturel et Sportif Juif* en vanaf september 1966 van het *Centre Communautaire et Laïc Juif* kent sedert november 1965 een ononderbroken verschijning, en heeft zich tijdens zijn eerste vijftien jaar in een

groeïend succes mogen verheugen. In 1966 werd *Regards* immers uitgegeven op 1000 exemplaren (Krajzman, 1975, 69), terwijl dat er in 1976 al 5000 (*Regards*, 105, 20-21) en in 1977 al 6000 (*Regards*, 114, 30-31) waren. Als maandblad verscheen *Regards* negen tot tien keer per jaar en telde ongeveer 56 bladzijden (mediaanwaarde) van 21cm op 13,5cm. Over de hele periode zien we echter een duidelijk stijgende lijn in het aantal bladzijden.

Uit volgende grafische voorstelling blijkt, dat de aandacht voor het Arabisch-Israëliisch conflict (gemiddeld 15,7%) gemiddeld tien procent hoger ligt en meer uitgesproken pieken kent dan die voor de Shoah.

We weten al dat in 1979, toen de televisiefilm *Holocaust* op het scherm kwam, de vermeende vorming van een slachtofferimago nog niet volbracht was, en toch is de algemene trend voor de rubriek *Shoah* duidelijk dalend. Dit wijst alleszins niet op een volgehouden poging tot het bouwen van een slachtofferimago. Anderzijds is deze dalende trend wel volledig parallel met de lineaire trendlijn voor de rubriek *conflict*, zodat eventueel nog een correlatie tussen beide onderzochte berichtgevingen kan aangetroffen worden.

De eigenlijke grafiek toont echter overduidelijk dat bij elke grote piek in de rubriek *conflict* de grafieklijn *Shoah* moet wijken. Omgekeerd toont de grafiek ook vier duidelijke pieken voor de rubriek *Shoah* en vier keer gebeurt dit in de buurt van een piek voor de rubriek *conflict*. Rond de maanden maart-mei 1966 en in de jaren 1969-'70 komen de toppen achter de toppunten van de conflictgrafiek, terwijl rond de maanden maart-mei '67 en '73 de toppen van de Shoah-lijn vóór het conflict komen.

De piek voor het conflict in 1966 is toe te schrijven aan een dossier over vrede en de Shoah-piek van een paar maanden later heeft te maken met de publicatie van het boek *Les Belges face à la persécution raciale 1940-1944*. Dit verband is dus eerder toevallig te noemen en geeft geen aanleiding om een bewuste beeldvorming te vermoeden.

De piek van een jaar later staat dan weer volledig in het teken van de opstand van het getto van Warschau in 1943 en de opkomst van racisme en nazisme in 1967. In het eerste geval wordt er eerder op de heldhaftigheid dan op de rol van slachtoffer gewezen, terwijl het tweede geval vooral te maken heeft met de maatschappelijke, West-Europese bekommernis van deze Belgisch-Joodse publicatie.

Van augustus 1969 tot ver in 1970 staat alle aandacht voor de rubriek *Shoah* in het teken van 25 jaar bevrijding van België, van oorlog en van de kampen. Deze piek was voorspeld bij de selectie van de tien sleutelperiodes (zie *werkwijze*), en het zou veel eigenaardiger geweest zijn als er 25 jaar na de bevrijding geen piek in de aandacht was geweest.

In 1973 tenslotte wordt de dertigste verjaardag van de opstand in Warschau uitgebreid herdacht en wordt de weerstand van de Joden tegen de nazi's in de verf gezet. Behalve in het voorjaar van 1967 is er dus telkens een uitgesproken aanleiding, die niet afhangt van het Arabisch-Israëliësch conflict, en zelfs in 1967, wordt er zeker niet in de richting van een imago van slachtoffer gewerkt. Het valt bovendien op dat de aandacht voor de Shoah een zekere regelmaat vertoont met *telkens* een stijging naar aanleiding van de herdenkingen van het voorjaar.

Bovenop de cijfergegevens, die in dit artikel grafisch zijn weergegeven, hebben we ook de correlatiefactoren berekend tussen de voortschrijdende gemiddelden over drie maanden van de waardenreeksen *conflict* en *Shoah*. Het gebruik van voortschrijdende gemiddelden is hier aangewezen, omdat een eventueel verband tussen beide reeksen niet afhankelijk mag gemaakt worden van een verschil van één maand. Als bijvoorbeeld in de maand februari 1966 een groot dossier gepubliceerd wordt over vrede in het Midden-Oosten en een maand later een al even groot dossier over een boek over de Tweede Wereldoorlog, dan kan daar immers even goed een verband tussen bestaan, als wanneer die twee dossiers in hetzelfde nummer waren verschenen.

TABEL 1: REGARDS 1965-1980.

ARABISCH-ISRAËLIÏSCH CONFLICT EN SHOAH - CORRELATIEFACTOREN

<i>Regards</i>	1965-80	1965-70	1970-75	1975-80	1965-66	1972-1973	1979-80
<i>correlatie</i>	-0,13	-0,32	-0,25	-0,14	-0,02	-0,94	-0,84
1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972
(onbep.)	-0,26	-0,42	-0,35	-0,67	-0,43	0,19	-0,68
1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
	-0,86	-0,52	0,03	0,45	0,35	-0,42	-0,88

Deze cijfers spreken voor zich. De totale correlatiefactor zegt met een waarde van $-0,13$ eigenlijk dat er geen enkele correlatie is, en de enorme schommelingen, tussen $-0,94$ en $0,45$, leiden tot dezelfde conclusie.

Aangezien *Regards* de enige onderzochte publicatie is, die integraal onderzocht werd, zullen we, in functie van de rest van ons onderzoek, nog een blik werpen op de geselecteerde periodes, op basis waarvan de resterende publicaties onderzocht zullen worden. De correlatiefactoren voor de referentieperiodes (1965-'66, 1972-'73 en 1979-'80) leren ons alvast dat er in de periodes van relatieve rust in het Arabisch-Israëliësch conflict geen tot een negatieve correlatie is tussen beide aandachtspunten. Dit komt min of meer overeen met de conclusies voor de hele onderzochte periode. De tien sleutelperiodes van hun kant laten we uiteenvallen in vijf clusters: *Geweld*, *Herdenking*, *VN*, *Vrede* en *(intern-)Israëliësch*.

De Zesdaagse oorlog, het dieptepunt van het terrorisme en de Yom Kippur-oorlog noemen we de categorie *Geweld*, en zoals we in één oogopslag al konden zien, moet de aandacht voor de Shoah hier onherroepelijk wijken voor de respectieve conflicten.

De categorie *Herdenkingen* (januari-juni 1970 en mei-juni 1973) levert twee keer een piek(je) op, maar er zijn geen aanwijzingen voor mogelijke verbanden tussen *Shoah* en *conflict*.

De categorie *VN* (september-december 1974 en november-december 1975) omvat een koppel gebeurtenissen dat zeer hevige reacties heeft losgeweekt in de Joodse pers in België, maar de aandacht voor de Shoah lijkt hier hetzelfde fenomeen te illustreren als bij de *Geweld*-cluster: ook nu moet de Shoah wijken voor de hete gebeurtenissen van het moment.

De categorieën *Vrede* (november 1977-januari 1978 en september-november 1978) en *Israëliësch* (december 1979-mei 1980) tonen evenmin een eenduidig verband tussen de grafieklijnen *conflict* en *Shoah*.

De resultaten voor de geselecteerde periodes zijn dus dezelfde als die voor de hele periode 1965-'80. In *Regards* is er alvast slechts één verband te vinden tussen de Shoah en het Arabisch-Israëliësch conflict, namelijk dat de Shoah als onderwerp moet wijken bij de grootste pieken van de conflictgrafiek.

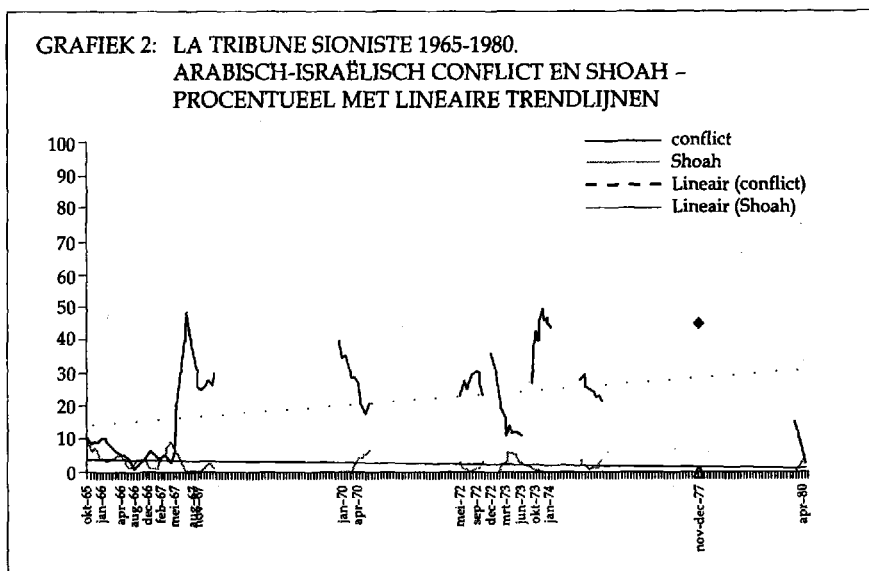
9.2. *La Tribune Sioniste*

La Tribune Sioniste, de krant van de overkoepelende *Fédération Sioniste de Belgique* ging van 1952 tot 1976 als veertiendaags blad door het leven. In de praktijk betekende dit een verschijningsritme van gemiddeld ongeveer 20 exemplaren per jaar. Aan de telling van de jaargangen merk je dat 24 exemplaren per jaar het richtcijfer was, maar in de periode 1965 tot 1976 werd dit aantal niet één keer gehaald. In de jaren '70 heeft de krant trouwens zware structurele problemen gekend, en in 1976 werden zowel het formaat als de

verschijningsfrequentie gehalveerd tot een maandblad van 27,5 cm op 21,5 cm. Vanaf dan werd het eenzijdig Franstalig karakter van de krant versoepeld en kwam de grootste taal van het land ook af en toe eens aan bod.

De oplagecijfers voor de periode 1965-'80 zijn ons niet bekend, maar in 1961 kregen 5500 mensen deze krant (Krajzman, 1975, 69) en in 1985 was dat lichtjes gestegen tot 7500 exemplaren (Dauwens, 1986, 28-29). Voor een Joodse krant in moeilijkheden is dit een vrij hoog cijfer, maar dat heeft wellicht te maken met de verspreiding onder de talrijke leden van de *Fédération Sioniste de Belgique*. In 1965-'70 tellen de 103 exemplaren van *La Tribune Sioniste* gemiddeld 13 bladzijden van 42,5 cm op 29,5 cm en dat blijft ongeveer gelijk voor de 84 nummers van de periode 1970-'75. Vanaf 1976 zien we een gemiddelde van 21,3 bladzijden half formaat. De dikte van de nummers blijft trouwens min of meer constant, los van het gewicht van de actualiteit.

De aandacht voor het Arabisch-Israëliësch conflict ligt met een gemiddelde van 12,3% in de referentieperiodes en 28,7% in de sleutelperiodes, vier tot veertig keer hoger dan de aandacht voor de Shoah.

Andermaal zien we een dalende aandacht voor de Shoah, maar in dit geval loopt die niet parallel met de lineaire trend voor de rubriek *conflict*. Evenals bij *Regards* moet de Shoah onherroepelijk wijken voor het Arabisch-Israëliësch conflict, wanneer zich op dat vlak uitbarstingen voordoen.

Ongeveer op dezelfde tijdstippen als bij *Regards* zien we trouwens ook bij *La Tribune Sioniste* een stijgende aandacht voor de Shoah, hoewel de pieken hier

niet zo uitgesproken zijn. Bij nader toezien zien we trouwens dat elke onderzochte aprilmaand ongeveer even hoog troont en deze stijgingen zijn dus veel duidelijker dan bij *Regards* te verklaren vanuit de jaarlijkse voorjaarsherdenkingen. De gemiddelde aandacht voor de Shoah ligt in dit extreem pro-Israëliësch en per definitie zionistisch orgaan trouwens vrij laag.

TABEL 2: LA TRIBUNE SIONISTE 1965-1980.
ARABISCH-ISRAËLISCH CONFLICT EN SHOAH -
CORRELATIEFACTOREN

<i>Tribune Sioniste</i>	1965-70	1970-75	1975-80	1965-66	1972-73	1979-80
<i>correlatie</i>	-0,52	-0,72	-0,67	-0,08	-0,83	-1,00
1965-80	1967	1970	1972	1973	1974	
-0,61	-0,68	-0,88	-0,72	-0,97	-0,03	

Bij *La Tribune Sioniste* is er met een globale factor van -0,61 en met een totale schommeling tussen -1,00 en 0,03 een eerder negatieve correlatie tussen de aandacht voor de Shoah en de aandacht voor het Arabisch-Israëliësch conflict. Deze negatieve correlatie was trouwens al in één oogopslag uit de grafiek af te leiden. Dit lijkt er op te wijzen dat berichtgeving over de Shoah bij *La Tribune Sioniste* geen prioriteit is. Dit impliceert meteen dat *La Tribune Sioniste* niet meedoet aan een eventuele vorming van een slachtofferimago.

Wanneer we ook hier de aandachtsverhoudingen per cluster analyseren, dan merken we evenals bij *Regards* een resolute voorrang voor het *conflict* in periodes van *Geweld*. De clusters *VN* en *Vrede* zijn bij *La Tribune Sioniste* zeer onvolledig, maar voor zover we conclusies kunnen trekken uit het gebrekkige cijfermateriaal, is er ook hier geen enkel verband tussen *conflict* en *Shoah*. De periodes van *Herdenking* en *intern-Israëliësch* aangelegenheden tonen een omgekeerde correlatie tussen de aandachtspunten *Shoah* en *conflict*, en hetzelfde geldt trouwens voor de drie referentieperiodes.

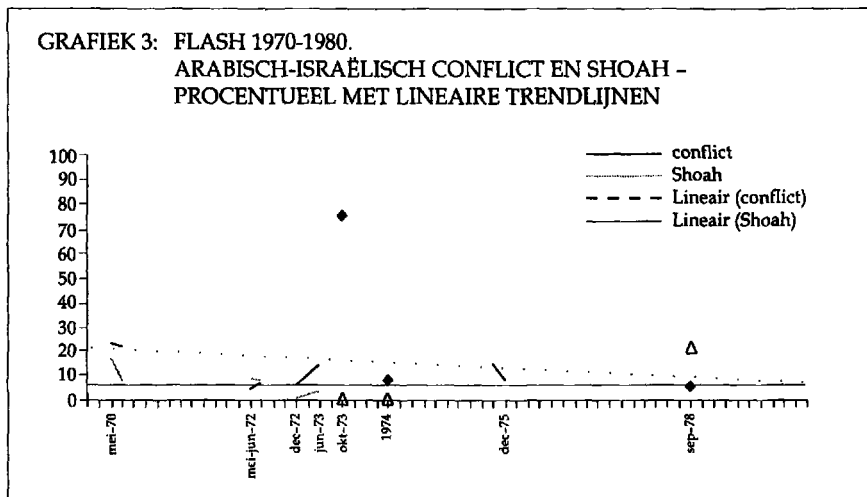
Ook hier lijkt het enige verband tussen *Shoah* en *conflict* er dus in te bestaan, dat de Shoah als aandachtspunt moet wijken in periodes van uitbarstend geweld.

9.3. *Flash*

Vanaf mei 1970 heeft de *Union des Progressistes Juifs de Belgique* een aantal keer de wereld toegesproken via het gestencilde blad *Flash*. Doorheen zijn hele bestaan heeft deze publicatie nooit een regelmatige verschijning gekend en na verloop van tijd werd zelfs geen moeite meer gedaan om een nummering bij te houden. Over de oplage van deze losse nummers is niets bekend, maar

aangezien ze gestencild werden, vermoeden we dat het geen al te grote oplage kan geweest zijn. Bovendien was de oplage van de opvolger van *Flash*, het in 1979 opgerichte *Points Critiques*, in 1985 nog maar duizend exemplaren (Dauwens, 1986, 28-29). Tien jaar eerder zal het voor het amateuristische *Flash* wel niet meer geweest zijn. Evenals het verschijningsritme mist de dikte van de nummers elke mogelijke logica, zodat men exemplaren aantreft van 3 tot 27 bladzijden. Voor alle periodes samen konden slechts 12 exemplaren van *Flash* onderzocht worden. De resultaten voor deze publicatie moeten dus sterk gerelativeerd worden en zijn slechts volledigheidshalve in dit overzicht opgenomen.

Zoals uit onderstaande grafiek blijkt, gedraagt *Flash* zich globaal genomen min of meer als *Regards*, met een sterke daling van *conflict* en een veel lichtere daling van *Shoah*.

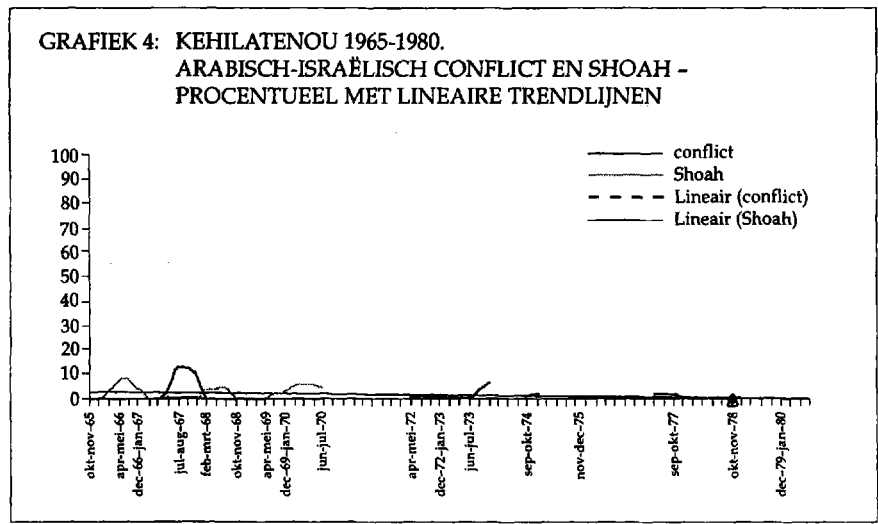
Door de zeer onregelmatige verschijning van *Flash* kan eigenlijk vrij weinig gezegd worden en heeft het geen zin om de correlatiefactoren van *Flash* te berekenen. De tendens dat de Shoah moet wijken voor het Arabisch-Israëliësch conflict lijkt echter ook hier bewaarheid.

9.4. Kehilatenou

Het huisorgaan van de Israëlitische Gemeente van Brussel is de oudste krant uit dit onderzoek, verschijnt ononderbroken sinds 1949 en heeft op zijn hoofding drie titels staan: *Notre Communauté* en de Hebreeuwse vertaling *Kehilatenou*

in Hebreeuwse karakters en in transcriptie. In 1966 had deze publicatie een oplage van 1000 exemplaren (Krajzman, 1975, 69) en in 1985 was dit al opgelopen tot 3000 exemplaren (Dauwens, 1986, 28-29). Deze publicatie gaat als maandblad door het leven, maar rolt in werkelijkheid vijf keer per jaar van de persen, evenwel met een stipte regelmaat. De normale dikte van de nummers is 12 bladzijden van 20cm op 26,7cm, waarvan het leeuwendeel voor religieuze onderwerpen uitgetrokken wordt.

Kehilatenou besteedt, met een gemiddelde van 0,0% tijdens de referentieperiodes en met een gemiddelde van 2,8% voor de sleutelperiodes, relatief weinig aandacht aan het Arabisch-Israëliësch conflict, maar ook de Shoah neemt in dit religieuze blad een eerder bescheiden plaats in.

We zien nogmaals dat alle pieken voor de rubriek *Shoah* in het voorjaar vallen, met in 1966 en in 1968 de opstand in het getto van Warschau centraal en met in 1969-'70 aandacht voor alles wat 25 jaar eerder gebeurde. De aandacht is voor zowel *Shoah* als het *conflict* te laag om ook maar verbanden te kunnen zien, maar volledigheidshalve geven we toch enkele correlatiefactoren mee.

TABEL 3: KEHILATENOU 1965-1980.
ARABISCH-ISRAËLISCH CONFLICT EN SHOAH -
CORRELATIEFACTOREN

<i>Kehilatenou</i>	1965-80	1965-70	1970-75	1975-80	1972-74
Correlatie	-0,19	-0,28	-0,36	0,97	-0,19

De waarden variëren zodanig sterk, dat we alleen daarom al kunnen besluiten dat er geen enkel verband bestaat tussen de aandacht voor de Shoah en de aandacht voor het Arabisch-Israëliësch conflict. De waarden voor de periode 1970-'75 en meer nog voor de periode 1975-'80 zijn trouwens zeer dubieus, aangezien ze gebaseerd zijn op voortschrijdende gemiddelden van reeksen van slechts zeventien, respectievelijk twaalf waarden, die elk in vier stukken gehakt zijn.

Ondanks het duidelijke voorbeeld van de vijfde vorm van verwijzing naar de Shoah of de Tweede Wereldoorlog in het vorige onderdeel, kunnen we voor *Kehilatenou* wel met zekerheid zeggen dat ze zich niet actief bezighouden met een potentiële beeldvorming van de Jood als slachtoffer. Dit betekent nog niet dat ze niet onderhevig zouden kunnen zijn aan dergelijke beeldvorming, maar toch is ook daar geen aanwijzing voor. Ze schenken immers amper aandacht aan die Shoah, noch aan het Arabisch-Israëliësch conflict.

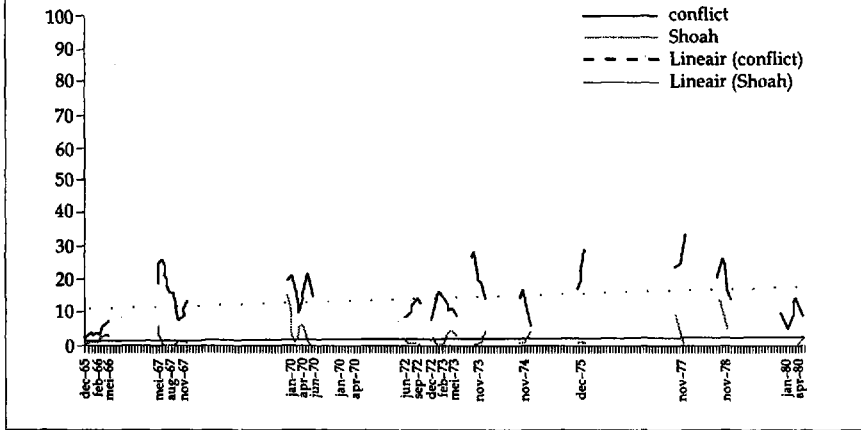
9.5. *Belgisch Israëlitisch Weekblad*

Het Antwerpse, Nederlandstalige *Belgisch Israëlitisch Weekblad* bewaarden we tot het laatst, en gezien de wekelijkse verschijning van deze krant, zullen de cijfergegevens weer meer relevantie hebben, dan die van *Flash* en *Kehilatenou*.

Met een oplage van 13000 exemplaren in 1961 (Krajzman, 1975, 69) is het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* ook het grootste van alle Belgisch-Joodse publicaties en bovendien is dit weekblad de enige Belgisch-Joodse publicatie, die niet afhankelijk is van een vereniging of organisatie. De oprichting was in 1954 een initiatief van Louis Davids, en tot op de dag van vandaag is hij hoofdredacteur en verantwoordelijke uitgever gebleven van zijn geesteskind. Het formaat (44 x 30 cm), het volume (gemiddeld 10,6 bladzijden) en de indeling van het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* doen een beetje denken aan *La Tribune Sioniste* (vóór 1976), maar inhoudelijk kun je het eerder tussen *Regards* en *La Tribune Sioniste* situeren.

De aandacht voor het Arabisch-Israëliësch conflict ligt met een gemiddelde van 8,9% voor de referentieperiodes en met een gemiddelde van 15,0% voor de sleutelperiodes, opmerkelijk lager dan bij *Regards* en *La Tribune Sioniste*, maar ook de aandacht voor de Shoah ligt hier lager dan bij zijn Franstalige broers. Dit is wellicht te wijten aan de afwezigheid van een specifiek religieuze krant in Antwerpen, waardoor in het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* meer plaats wordt ingeruimd voor het Antwerps-Joodse gemeenschapsleven. Het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* bevestigt overigens de algemene tendens, dat de berichtgeving over het Arabisch-Israëliësch conflict meer plaats inneemt dan de berichtgeving over de Shoah.

GRAFIEK 5: BELGISCH ISRAËLITISCH WEEKBLAD 1965-1980.
ARABISCH-ISRAËLISCH CONFLICT EN SHOAH -
PROCENTUEEL MET LINEAIRE TRENDLIJNEN

Al bij al ligt de aandacht voor de Shoah in het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* dus vrij laag, maar in tegenstelling tot *Regards* en *La Tribune Sioniste* zit er wel een lichte stijging in de Shoah-lijn. Tegelijk is er trouwens ook een stijging van de belangstelling voor het conflict en merken we andermaal dat de Shoah als onderwerp moet wijken bij de belangrijkste pieken van het Arabisch-Israëlitisch conflict. De Shoah-lijn toont ook hier de golvende regelmaat, die naar het voorjaar piekt, maar de meest opmerkelijke hoogtes liggen echter op onverwachte tijdstippen in het najaar. In januari 1970 komt de explosie volledig voor rekening van de affaire *Weinreb*,¹⁶ waarin het *Belgisch Israëlitisch Weekblad* trouwens overtuigd de kant van Weinreb kiest. De complete afwezigheid van deze affaire in de Franstalige Joodse pers, is trouwens tekenend voor de kloof die toen al tussen het Nederlandse en het Franse taalgebied bestond.

¹⁶ Friedrich Weinreb was een Nederlander, die tijdens de Tweede Wereldoorlog tegen betaling Joden op speciale lijsten liet plaatsen, onder het mom hen te behoeden voor deportatie. Na de Tweede Wereldoorlog werd hij echter veroordeeld wegens collaboratie. In 1969-'70 kwam Weinreb weer in de actualiteit op basis van de publicatie van zijn memoires. Heel wat mensen wilden Weinreb gerehabiliteerd zien, omdat zijn samenwerking met de nazi's zogezegd ten goede gekomen was aan de Joden, maar na een aantal onderzoeken kwam het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie in 1976 tot de constatactie dat Weinreb een oplichter was, die zich nog veel erger misdragen had dan tot dan toe werd aangenomen (GRÜTER R., 1997).

Eind 1977 wordt uitgebreid ingegaan op de bedevaart naar de Dossin-kazerne, en gelijktijdig verschijnt een artikel over de opkomst van het nazisme in Europa. De piek van eind 1978 tenslotte werd veroorzaakt door de gecombineerde aandacht voor de televisiefilm *Holocaust* en voor de herdenking van 40 jaar *Kristallnacht*. Het lijkt weinig waarschijnlijk dat de redactionele keuze voor deze artikels ook maar op enigerlei wijze ingegeven zou zijn door het Arabisch-Israëliësch conflict, vooral aangezien er op die momenten helemaal geen uitzonderlijke spanningen te bespeuren waren in het Midden-Oosten. Deze pieken liggen trouwens ook zeer laat in onze onderzoeksperiode, zodat van een potentiële beeldvorming pas vanaf de jaren 1980 echt sprake zou kunnen zijn. Als er al iets klopt van de bewering dat *dé Joden blijven* teren op *hun imago* van slachtoffer uit de Tweede Wereldoorlog, slaat dat dus hoogstens op de jaren '80 en '90.

Wanneer we onze analyse opsplitsen per cluster, kunnen we alleen maar concluderen dat de *Shoah* moet wijken in de *Geweld*-periodes. Verder is er in geen enkele cluster enige regelmaat te vinden. Er is in de door ons onderzochte periode bovendien geen correlatie te vinden tussen beide onderwerpen.

TABEL 4: BELGISCH ISRAËLITISCH WEEKBLAD 1965-1980.
ARABISCH-ISRAËLISCH CONFLICT EN SHOAH -
CORRELATIEFACTOREN

B.I.W. correlatie	1965-80	1965-70	1970-75	1975-80	1965-66	1972-1973	1979-80
	0,26	0,28	-0,06	0,39	0,89	-0,63	-0,06
1967	1970	1972	1973	1974	1975	1977	1978
0,22	-0,19	-0,83	-0,87	-0,97	-0,12	-0,84	0,67

Met zwaar fluctuerende waarden tussen -0,97 en 0,89, met een neutrale totaalwaarde van 0,26, en zonder correlatie in de drie referentieperiodes, kunnen we onze hypothese dat aandacht voor de Shoah wordt aangewend om het imago van slachtoffer uit de Tweede Wereldoorlog op te wekken, wel definitief opbergen. Het blijft mij dus een raadsel, waar dit vermeende imago vandaan komt.

10. BESLUIT

Gezien de relatief beperkte aandacht voor de Shoah is er duidelijk geen enkele reden om aan te nemen dat de Joodse pers in België de Shoah aan de lezer opdringt, en de afwezigheid of eerder negatieve correlaties tussen de rubrieken *conflict* en *Shoah* tonen aan dat de gebeurlijke aandacht voor de Shoah zeker niet positief in functie staat van het Arabisch-Israëliësch conflict.

De Shoah en het Arabisch-Israëliisch conflict worden redactioneel als twee compleet losstaande thema's behandeld, en de enige vormen van regelmaat in de verslaggeving over deze beide onderwerpen, ligt enerzijds in de piekjes in de Shoahgrafiek naar aanleiding van de herdenkingen van het voorjaar, en anderzijds in het feit dat de berichtgeving over de Shoah altijd moet wijken wanneer de aandacht voor het Arabisch-Israëliisch conflict een grote piek kent.

Wel wordt in heel wat artikels, die ontegensprekelijk over het Arabisch-Israëliisch conflict handelen, gealludeerd op nazistische praktijken en op het eeuwige beest van het antisemitisme, en in dat laatste geval wordt hoofdzakelijk naar de Shoah en de pogroms verwezen. De erfenis van zes miljoen doden en de dreiging van uitroeiing van het Joodse volk zijn immers hoofdbekommernissen in de Joodse verslaggeving in het algemeen en in de verslaggeving over het Arabisch-Israëliisch conflict in het bijzonder.

In het eerste deel van het onderzoek zijn echter twee zaken duidelijk aan het licht gekomen. Ten eerste mogen we niet over *de* Joden spreken als we enkele of bepaalde Joden bedoelen, en ten tweede zijn het niet alleen Joden die de vergelijking met de Tweede Wereldoorlog aangaan. Bovendien hebben we in dat eerste deel gepleit voor consequentie in het woordgebruik en het onderzoek, en dat heeft geleid tot een bezinning over het antisemitisch gehalte van het begrip antizionisme, respectievelijk een classificatie van de soorten verwijzingen naar de Shoah en de Tweede Wereldoorlog.

Uit het tweede deel van het onderzoek blijkt dan weer dat er zeker geen sprake kan zijn van een *blijvend* teren op *het vermeende imago* van slachtoffer, aangezien er vóór 1980 nog geen aanwijzingen te bespeuren zijn van "teren", en aangezien er vóór 1980 ook geen pogingen ondernomen werden om zo'n imago te vormen.

Toch ben ik ervan overtuigd dat uit de gebeurlijke verwijzingen nog boeiende conclusies kunnen worden getrokken. Mijn onderzoek naar de Joodse pers in België heeft immers aangetoond dat een kwalitatieve analyse veel boeiende inzichten kan opleveren. Het kwantitatieve deel van mijn onderzoek levert een vrijwel afgesloten geheel op en ik zie weinig wegen om hierop nog verder te bouwen, maar het zou interessant zijn om het kwalitatieve deel van dit onderzoek systematisch uit te bouwen en open te trekken naar de niet-Joodse pers. Ik pleit er dan ook voor, om op basis van de voorgestelde classificatie, die uiteraard nog voor bijsturing vatbaar is, een systematisch en kwalitatief onderzoek te voeren naar de verwijzingen naar de Shoah en de Tweede Wereldoorlog in de berichtgeving over het Arabisch-Israëliisch conflict. Dit onderzoek zou zowel vóór als na 1980, en zowel aan de hand van Joodse als van niet-Joodse publicaties moeten gebeuren.

Ik pleit er eveneens voor om in dit voorgestelde onderzoek en in ieder ander onderzoek naar het Midden-Oosten of Israël, minstens één Joodse publicatie op te nemen. Wie een houding van bijvoorbeeld de Belgische pers tegenover het Midden-Oosten wil nagaan, moet niet alleen alle strekkingen

van de Belgische politieke arena in zijn onderzoek incorporeren, maar zou ook het woord moeten laten aan bijvoorbeeld *Regards* of het *Belgisch Israëlitisch Weekblad*. Tot nu toe is dat te weinig gebeurd.

We beëindigen dit artikel met een relativiserende noot, met een voorbeeld dat duidelijk maakt hoe relatief propaganda wel is. Het betreffende citaat werd naar aanleiding van Sadats bezoek aan Jeruzalem geschreven.

“Was Sadat niet die man die in de Tweede Wereldoorlog de kant van de Duitsers koos (uit opportunisme, omdat hij anti-Engels was). Was hij niet de man die later Hitler een groot man noemde. Toch is hij dezelfde Sadat die nu een krans legde bij het meest indrukwekkende monument tegen het Duitse fascisme, Jad Wasjem.”¹⁷

Men moet geen helderziende zijn om te weten dat de woorden tussen haakjes er nooit hadden gestaan, vóór dat Sadat naar Jeruzalem kwam. Zo subtiel is propaganda.

In dit alles mogen we niet vergeten dat de subtiliteit van propaganda ook in het verzwijgen ligt. Het verzwijgen bijvoorbeeld van Joodse kritiek op Israëlische regeringen, – en die kritiek was wel degelijk mogelijk vóór Sadats bezoek.

“Begin ne mentionna même pas le peuple palestinien. Il ne parla pas de retrait de territoires. Mais, soulignons-le, il dit que tout est négociable. [...] la balle se trouve maintenant chez Menahem Begin.

Formons de vœux pour que cet homme qui a montré tant de courage dans la lutte pour la naissance d’Israël, fera preuve d’un égal courage dans la lutte pour la paix, seule garante de l’avenir d’Israël.”¹⁸

De Joodse pers in België is begaan met Israël en slaat met woorden elke aanval op Israël af, maar dat weerhoudt er haar niet van, zelf kritisch te zijn. Het gaat niet op om de Joden in de diaspora als Israëli’s te beschouwen, het gaat niet op om de Israëli’s als ledenpoppen van de Israëlische regering te beschouwen, het gaat niet op om de Israëlische regeringen over één kam te scheren, en het gaat niet op om alles te geloven wat over Israël verkondigd wordt, evenmin als alles geloofd wordt wat door Israël verkondigd wordt.

De Joodse pers in België neemt in haar verslaggeving over Israël een tussenpositie in. Ze staat veel dichter bij de feiten dan de andere Belgische media,

---

17. HAMMELBURG Bernard. “Blijvende vrede?” In: *Belgisch Israëlitisch Weekblad*, XXIV, 14, 2/12/77 (22 Kislev 5738), p. 7.

18. SUSSKIND David. “La visite historique du président Sadate à Jérusalem.” In: *Regards*, 116, décembre ’77, p. 30.

zodat ze minder vlug slikken wat geserveerd wordt. Ze staat ook op voldoende afstand, om niet verblind te worden, zodat ze zich kritisch kunnen en durven uitlaten over het gebeuren in het Midden-Oosten.

In ieder geval is het een autonoom handelende pers, die zoals Joden over heel de wereld heel veel aandacht besteedt aan Israël en zoals Joden over heel de wereld heel veel aandacht besteedt aan de Shoah en het antisemitisme. Dat hoeft niemand te verbazen, het zijn tenslotte de twee belangrijkste elementen uit de laatste eeuwen Joodse geschiedenis.

BIBLIOGRAFIE

Bronnen

- Belgisch Israëlitisch Weekblad. Het enige Joodse Weekblad in België.* Antwerpen, Louis Davids, XII, 11, 3 december '65 (9 Kislev 5726) – XII, 36, 27 mei '66 (8 Siwan 5726); XIII, 33, 5 mei '67 (25 Nisan 5727) – XIV, 15, 29 december '67 (27 Kislev 5728); XVI, 16, 2 januari '70 (24 Teveth 5730) – XVI, 41, 26 juni '70 (22 Sivan 5730); XVIII, 34, 5 mei '72, (21 Iyar 5732) – XIX, 7, 20 oktober '72 (12 Marchesj van 5733); XIX, 13, 1 december '72 (25 Kislev 5733) – XIX, 42, 22 juni '73 (22 Sivan 5733); XX, 4, 5 oktober '73 (9 Tisjrie 5734) – XX, 20, 25 januari '74 (25 Sjevot 5734); XXI, 1, 13 september '74 (26 Eloel) – XXI, 16, 27 december '74 (13 Teveth 5735); XXII, 10, 7 november '75 (10 Kislev 5736) – XXII, 17, 26 december '75 (22 Tevet 5736); XXIV, 10, 4 november '77 (23 Marchesjvan 5738) – XXIV, 20, 13 januari '78 (6 Sjevot 5738); XXV, 1, 1 september '78 (29 Av 5738) – XXV, 14, 1 december '78 (1 Tevet 5739); XXVI, 15, 7 december '79 (17 Kislev 5740) – XXVI, 40, 30 mei '80 (15 Sivan 5740).
- Kehilatenou – Notre Communauté. Bulletin mensuel de la Communauté Israélite de Bruxelles.* Bruxelles, Communauté Israélite de Bruxelles, 193-194, XVII, 1-2, octobre-novembre '65, tichri-hechvan 5726 – 241-242, XXI, 9-10, juin-juillet '70, sivan-tamouz 5730; 259-260, XXIII, 7-8, avril-mai '72, nissan-iyar 5732 – 275-276, XXV, 3-4, décembre '73-janvier '74, kislev-tevet 5734; 283-284, XXVI, 1-2, septembre-octobre '74, tichri-hechvan 5735 – 285-286, XXVI, 3-4, novembre-décembre '74, kislev-tevet 5735; 293-294, XXVII, 1-2, septembre-octobre '75, tichri-hechvan 5736 – 295-296, XXVII, novembre-décembre '75, kislev-tevet 5736; 303-304, XXVIII, 1-2, octobre-novembre '76, tichri-hechvan 5737; 309-310, XXVIII, 7-8, avril-mai '77, nissan-iyar 5737 – 315-316, XXIX, 3-4, décembre '77-janvier '78, kislev-tevet 5738; 323-324, XXX, 1-2, octobre-novembre '78, tichri-hechvan 5739; 337-338, XXXI, 3-4, décembre '79-janvier '80, kislev-tevet 5740 – 341-342, XXXI, 7-8, avril-mai '80, nissan-iyar 5740.
- Flash. Bulletin.* Bruxelles, Union des Progressistes Juifs de Belgique, mai '70 – juin '70; mai-juin '72 – juillet '72; décembre '72 – juin '73; octobre '73 – 1974.

- Flash. Mensuel.* Bruxelles, Union des Progressistes Juifs de Belgique,
3, novembre '75 - 4, décembre '75;
20, septembre '78.
- Regards.* Bruxelles, Cercle Culturel et Sportif Juif, 1, novembre '65 - 9, août-septembre '66.
- Regards - Cahiers du Centre Communautaire Laïc Juif.* Bruxelles, Centre Communautaire Laïc Juif, 10, octobre '66 - 140, août-septembre '80.
- La Tribune Sioniste. Organe de la Fédération Sioniste de Belgique, a.s.b.l.* Bruxelles, La Fédération Sioniste de Belgique, a.s.b.l.,
299, XIV, 6, 29 octobre '65 - 342, XVI, 1, 22 décembre '67;
383, XVII, 18, 9 janvier '70 - 393, XVIII, 4, 23 juin '70;
424, XX, 14, 29 mai '72 - 431, XX, 21, 31 octobre '72;
434, XXII, 2, 11 décembre '72 - 444, XXII, 12, 29 juin '73;
448, XXII, 16, 10 octobre '73 - 454, XXIII, 4, 31 janvier '74;
464, XXIII, 14, 12 septembre '74 - 471, XXIV, 2, 19 décembre '74;
497, XXVI, novembre-décembre '77;
503, XXVIII, décembre '79 - 507, XXIX, mai '80.

Literatuur

- ABICHT L., *De Joden van België.* Amsterdam-Antwerpen, Atlas, 1994, 238 p.
- BAUER Y., *Antisemitisme vandaag - een fictie of een feit?* In: STIBA. *Veertig jaar na '45. Visies op het hedendaagse antisemitisme.* Amsterdam, Meulenhoff Informatief, 1985, pp. 30-52.
- BLUMENFELD-SZAFARZ P., "Regards" - Cahiers du C.C.L.J. *Une expérience du judaïsme laïque.* Bruxelles, U.L.B. - section de Journalisme et Communication sociale, 1980-81, 80 p. (o.l.v. Prof. Dr. G. Thoveron).
- B'NAI B., *L'attitude de la presse francophone belge durant l'opération "Paix en Galilée". L'action Israélienne au Liban, 4 juin 1982 - 30 septembre 1982.* Bruxelles, Anti-Defamation League of B'nai B'rith, 1983, 352 p.
- BOK W., *Entrelacs du religieux et du laïc dans les milieux juifs en Belgique.* In: VOYE Liliane, DOBBELAERE K., REMY J. et BILLIET J., *La Belgique et ses dieux. Eglises, mouvements religieux et laïques.* Louvain-la-Neuve, CABAY - Recherches Sociologiques, 1985, pp. 335-336, 338-340.
- BOK W., "Aperçu des tendances actuelles du judaïsme belge." In: *Regards - Cahiers du Centre Communautaire Laïc Juif*, 100, janvier 1976, p. 76.
- CASTRYCK G., *Ha-Tiqvah. De houding van de Joodse pers in België tegenover de staat Israël, 1965-1980.* Gent, RUG - Vakgroep Nieuwste Geschiedenis, 1996-'97, 180 p. (o.l.v. Prof. Dr. R. Van Eenoo).
- CHILDS H.L., *De publieke opinie.* Utrecht-Antwerpen, Het Spectrum, 1968, 487 p.
- DAUWENS N., *Les Revues Juives éditées en Belgique à partir de 1965. Aperçu historique et analyse de contenu de neuf revues juives encore éditées aujourd'hui en Belgique.* Bruxelles, ULB-section de journalisme et communication, 1986, 368 p. (o.l.v. Prof. Dr. G. Thoveron).
- GRÜTER R., *Een fantast schrijft geschiedenis. De affaires rond Friedrich Weinreb.* Meppel, Balans, 1997, 444 p.
- GUTWIRTH J., "Le judaïsme anversois aujourd'hui." In: *Regards - Cahiers du Centre Communautaire Laïc Juif*, 52, décembre 1970, pp. 3-9.
- HOBSBAWM E., *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914-1991.* London, Michael Joseph, 1994, xii + 627 p.
- KRAJZMAN M., *La presse juive en Belgique et aux Pays-Bas. Histoire et analyse quantitative*

de contenu. Monographie suivie de deux inventaires et des résultats statistiques d'une analyse de contenu portant sur un échantillon de la presse juive en France. Bruxelles, Editions de l'Université de Bruxelles - Centre National de Hautes Etudes Juives, 1975, 209 p.

MOK G. P., *Berichtgeving rond Israël: De Omgekeerde Werkelijkheid*. In: STIBA. *Veertig jaar na '45. Visies op het hedendaagse antisemitisme*. Amsterdam, Meulenhoff Informatief, 1985, pp. 53-74.

PAUL G.D., *Urgent need for fresh thinking*. In: *Proceedings Symposium: The Jewish Press: Why? Past, Present, Future*. Amsterdam, Nieuw Israelietisch Weekblad, 1985, pp. 49-53.

REICHERT E., "Regards sur la communauté juive de Bruxelles." In: *Regards - Cahiers du Centre Communautaire Laïc Juif*, 52, décembre 1970, p. 11.

RITZENBERG P., *No political power in the United States*. In: *Proceedings Symposium: The Jewish Press: Why? Past, Present, Future*. Amsterdam, Nieuw Israelietisch Weekblad, 1985, pp. 43-47.

SCHEFFLER W., "Anmerkungen zum Fernsehfilm "Holocaust" und zu Fragen zeithistorischer Forschung." In: *Geschichte und Gesellschaft*, V, 1979, 4, pp. 570-579.

SEGEV T., *The seventh million: the Israelis and the holocaust*. New York, Hill and Wang, 1993, ix + 593 p.

TAFT W.H., *Newspapers as Tools for Historians*. Columbia, Lucas Brothers, 1970, 138 p.

VAN DEN BERGHE G., *De uitbuiting van de Holocaust*. Antwerpen-Baarn, Houtekiet, 1990, 196 p.

VAN DEN BERGHE G., "Midden-Oosten problematiek en westers humanisme." In: *Streven*, oktober 1990, pp. 76-79.

VANDEPITTE P., *Tijdspiegel 6: Twintigste eeuw. De problematiek van vrede, welvaart en welzijn in een mondiale samenleving*. Kapellen, Pelckmans, 1990, 320 p. (Tijdspiegel. Geschiedenis voor het secundair onderwijs, VI, o.l.v. M. Vermander).

VAN DOORSLAER R., *Kinderen van het getto. Joodse revolutionairen in België, 1925-1940*. Antwerpen-Baarn, Hadewijch, 1995, 252 p.

VAN MOORTELT H., *De Gentse pers en haar houding ten opzichte van het ontstaan van de joodse staat Israël, 1947 - juli 1949*. Gent, RUG - Vakgroep Nieuwste Geschiedenis, 1990-'91, xii + 226 p. (o.l.v. Prof. Dr. R. Van Eenoo).

**Un loup sous la peau d'un mouton?
La Shoah et Israël dans la presse juive en Belgique (1965-1980)**

GEERT CASTRYCK

RÉSUMÉ

Les tensions au Moyen-Orient se profilent comme une guerre de propagande menée à l'échelle mondiale. Au plan des arguments, celle-ci fait flèche de tout bois. Dans ces polémiques, on entend dire assez souvent que "les Juifs ne peuvent pas vivre éternellement sur leur image de victimes de la seconde guerre mondiale", propos qui relèvent eux-mêmes de la propagande. La généralisation ainsi opérée ("*les Juifs*") est-elle pertinente? Le présupposé selon lequel cette image de victimes existe bel et bien est-il fondé? C'est ce que nous avons voulu vérifier, en utilisant la presse juive de Belgique comme source.

Tout d'abord, on peut distinguer dans ce matériau cinq types de références à la Shoah ou à la seconde guerre mondiale, dont un seul renvoie au statut de victime. De plus, ce type est très rare. Les références les plus fréquentes consistent en une insistance sur la responsabilité des Juifs comme héritiers de six millions de morts et en une défense contre les attaques de la propagande qui compare Israël à l'Allemagne nazie. En outre, les prises de position et les points de vue qui s'expriment sont à ce point divers que l'on ne peut parler *des Juifs* comme formant un groupe monolithique.

En second lieu, si nous sommes convaincu que le peuple juif est, indéniablement, une des grandes victimes de la seconde guerre mondiale, il ne s'ensuit pas qu'automatiquement, il porte cette image de victime. Si certains Juifs, belges notamment, voulaient utiliser la Shoah comme arme de propagande, il faudrait que cette image de victime existe préalablement. Et elle ne peut exister qu'après avoir été créée. Dès lors, à partir d'une analyse quantitative de la presse juive de Belgique, nous avons recherché si et dans quelle mesure les Juifs belges ont contribué à forger une telle image. A pareille question, nos réponses sont négatives sur toute la ligne. La seule relation fonctionnelle que nous ayons pu établir entre l'attention portée à la Shoah et celle réservée au conflit israëlo-arabe tient dans le fait que la première doit toujours reculer lorsque la seconde connaît un pic. Il n'y a donc pas trace de création consciente d'une image de victime, ni raison de croire que les Juifs continuent à vivre sur leur image de victimes de la seconde guerre mondiale.

**A wolf in sheep's clothes?
The Shoah and Israel in the Belgian-Jewish press (1965-1980)**

GEERT CASTRYCK

SUMMARY

The crisis in the Middle East is exploited in a world-wide war of propaganda, leaving no single argument unused. One popular opinion in this battle of words claims that the Jews cannot keep on living on their image of victims from the second World War.

The generalisation "*the Jews*" and the presumption that the so called image exists, has been examined for the Belgian Jews, using their press as a primary source. Firstly, we discerned five ways of referring to the Shoah and to the Second World War, and only one of them refers to the presumed victim-image. Besides, this way is rather rare. The most common ways are the stressing of the Jewish responsibility towards the six million deaths on the one hand, and the defence against propagandistic comparisons between Israel and nazi-Germany on the other.

Moreover, the opinions are so different, that one cannot possibly speak about *the Jews* as a single monolithic group.

Secondly, I am convinced that the Jewish people are one of the biggest victims of the Second World War, but I have reason to believe that they did not obtain the image of victims automatically. If Jews would want to use the Shoah as a propagandistic arm, the image should exist already. And an image only exists, if and after it has been created.

A quantitative analysis of the Jewish press in Belgium showed that the Jews I studied, did not contribute actively to the creation of a victim-image. The only functional relation between the attention for the Shoah and the attention for the Arab-Israeli conflict, lies in the fact that the first drops when the latter reaches its peaks.

According to this study, there is no reason to believe that the Jews keep on living on their image of victims from the second World War.

GESCHIEDENIS

EN

PSYCHOLOGIE

Op 14 november 1998 ging aan de Universiteit Gent een colloquium door op initiatief van de vakgroepen Nieuwste Geschiedenis (Jan Art en Gita Deneckere) en Psychoanalyse (Filip Geerardyn), rond het thema "Psychologische geschiedenis in Europa: een verkenning". Dit colloquium sloot aan bij de studiedag uit 1996 (cf. BTNG, XXVII, 1997, 1-2, p. 211) en wilde de aanzet vormen voor een in 2000 te houden congres. Het doel van het colloquium was een status quaestionis te brengen aangaande het historisch-psychologisch onderzoek in Nederland, Frankrijk, Duitsland en Groot-Brittannië op grond van rapporten voorgebracht door collegae uit die landen.

Daar de redactie van het BTNG de samenwerking tussen historici en andere onderzoekers in de hand wil werken, wordt hierna graag een uitvoerige versie van het rapport van Jacques Maître betreffende de Franse toestand gepubliceerd.

Een verkorte Engelse versie van de bijdragen van Jacques Maître, Solange Leibovici (Nederland) en Hedwig Röckelein (Duitsland) is verschenen in *The Psychohistory Review*, XXVII, 1999, 3, pp. 1-58.

HISTOIRE

ET

PSYCHOLOGIE

Le 14 novembre 1998, à l'université de Gand, s'est déroulé un colloque dont des membres des sections Histoire contemporaine (Jan Art et Gita Deneckere) et Psychanalyse (Filip Geerardyn) étaient les initiateurs. Il avait pour thème "L'histoire psychologique en Europe: une exploration". Ce colloque faisait suite à la journée d'étude de 1996 (cf. RBHC, XXVII, 1997, 1-2, p. 211). Il est aussi l'amorce d'un congrès qui sera organisé en l'an 2000. L'objectif de cette manifestation était de dresser un état de la question sur la recherche historico-psychologique aux Pays-Bas, en France, en Allemagne et en Angleterre, à partir des exposés présentés par des collègues de ces pays.

Puisque la rédaction de la RBHC a l'intention de favoriser la collaboration entre les historiens et les autres chercheurs, elle publie volontiers une version amplifiée du rapport de Jacques Maître, qui fait le point sur l'historiographie française en la matière.

Une version anglaise abrégée des contributions de Jacques Maître, Solange Leibovici (Pays-Bas) et Hedwig Röckelein (Allemagne.) a été publiée dans *The Psychohistory Review*, XXVII, 1999, 3, pp. 1-58.